

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗАОЧНОГО
НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ВАРСНЬЄВ Олег Олегович

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор
ШЕВЧЕНКО Наталія Володимирівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ПУШАК Галина Іванівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„08” __травня_ 2023_ р., протокол № 11____
завідувач кафедри фінансів та обліку,

Мельник С.І.

(підпис)

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

Степан МЕЛЬНИК

«27» грудня 2022 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВАРСНЬЄВА Олега Олеговича**

1. Тема роботи «Банківський нагляд у сфері валютного регулювання»
керівник роботи ШЕВЧЕНКО Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент

затвержені наказом ЛьвДУВС від «26» грудня 2022 р. № 1403 о/с

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «08» травня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань банківського нагляду у сфері валютного регулювання, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані, ресурси мережі Інтернет.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) визначити сутність банківського нагляду у сфері українського валютного регулювання; дослідити правові основи банківського нагляду у сфері валютного регулювання; розглянути напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання; здійснити аналіз банківського нагляду за валютним ринком в Україні; оцінити ефективність нагляду за валютними операціями банків; визначити напрями щодо покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання; систематизувати досвід зарубіжних країн у розрізі банківського нагляду сфери валютного регулювання.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Складові елементи валютного регулювання, функції банківського нагляду у сфері валютного регулювання, напрями банківського регулювання у сфері валютних операцій, динаміку курсу євро та долара США протягом травня 2022-квітня 2023 року, динаміка обсягів операцій на безготівковому валютному ринку протягом квітня 2020-2023 року, обсяги операцій осіб з купівлі-продажу іноземної валюти протягом лютого 2022 – лютого 2023 року, динаміка обсягів експорту та імпорту протягом 2018-2022 років, обсяги приватних грошових переказів протягом 2018-2022 років, структура ввезення валютних цінностей банками в Україну протягом березня 2021 – березня 2023 року, транскордонні перекази в Україну у розрізі країн та систем протягом 2022 року, динаміка обсягів прямих інвестицій в Україну у розрізі інструментів протягом 2018-2022 років, обсяги зовнішнього боргу України протягом 2018-2022 років, обсяги перетину контролю за перетином (подорожами) громадян протягом 2018-2021 років, динаміка загальних активів та активів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, структура обсягів кредитів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018-2022 років, структура обсягів депозитів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018-2022 років, динаміка купівлі боргових цінних

паперів агентів банку протягом 2018-2022 років, динаміка обсягів кореспондентських рахунків банків протягом 2018-2022 років напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання, структура моделей банківського регулювання у різних країнах світу

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ШЕВЧЕНКО Н. В.		
2	ШЕВЧЕНКО Н. В.		
3	ШЕВЧЕНКО Н. В.		

7. Дата видачі завдання «27» грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	20.01.2023	виконано
2	Написання першого розділу	20.02.2023	виконано
3	Написання другого розділу	20.03.2023	виконано
4	Написання третього розділу	20.04.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	30.04.2023	виконано
6	Оформлення роботи	05.05.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

ВАРСНЬСВ О.О.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

ШЕВЧЕНКО Н.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ВАРЄНЬЄВ О.О. Банківський нагляд у сфері валютного регулювання.
– Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо банківського нагляду у сфері валютного регулювання. Розглянуто теоретичні основи дослідження сутності, напрямів, правових основ та принципів банківського нагляду у сфері валютного регулювання. Здійснено аналіз банківського нагляду за валютним ринком та валютними операціями банківських установ. Визначено основні напрями і методи підвищення ефективності банківського нагляду у сфері валютного регулювання.

Ключові слова: банк, валюта, валютний ринок, банківський нагляд, валютні цінності, кредити, депозити, Національний банк України, валютне регулювання.

ANNOTATION

VARIENIEV O.O. Banking supervision in the field of currency regulation.
- Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and the provision of practical recommendations regarding banking supervision in the field of currency regulation. The theoretical foundations of the study of the essence, directions, legal foundations and principles of banking supervision in the field of currency regulation are considered. An analysis of banking supervision of the currency market and currency operations of banking institutions was carried out. The main directions and methods of increasing the effectiveness of banking supervision in the field of currency regulation have been determined.

Key words: bank, currency, foreign exchange market, banking supervision, currency values, loans, deposits, National Bank of Ukraine, currency regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	9
1.1. Сутність та принципи банківського нагляду у сфері валютного регулювання.....	9
1.2. Правові основи та напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання.....	19
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	29
2.1. Аналіз банківського нагляду за валютним ринком в Україні	29
2.2. Оцінка ефективності нагляду за валютними операціями банків.....	38
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	46
3.1. Удосконалення системи валютного регулювання банківських установ...46	
3.2. Зарубіжний досвід банківського нагляду у сфері валютного регулювання та перспективи застосування в Україні.....	53
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин, де впливає значне коло негативних явищ: економічна криза, воєнний стан, високий рівень інфляції важливим завданням є оптимізація валютної політики, розробка системи збалансованого валютного регулювання. Важливим напрямом подальшого становлення валютних відносин є удосконалення банківського нагляду у сфері валютного регулювання яке забезпечує не лише розвиток валютного ринку, надання послуг пов'язаних з іноземною валютою, а й налагодження прозорості валютної політики на міжнародному фінансовому ринку.

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання передбачає оцінку діяльності Національного банку України як регулюючого так і контролюючого органу щодо валютного ринку, золото валютних резервів, грошової маси, а також аналіз діяльності банківських установ у сфері надання послуг пов'язаних з іноземною валютою. Сьогодні на Національний банк України покладено важливі повноваження щодо законодавчого регулювання валютних операцій банківськими установами та фінансовими суб'єктами, визначення обсягів та достатності валютних резервів та обсягів грошово-валютної маси у суб'єктів, а також контроль за дотриманням законодавства щодо валютного обігу та розрахунків. Саме тому, дослідження банківського нагляду у сфері валютного регулювання є на сьогодні актуальним питанням.

У працях вітчизняних вчених та економістів таких як: П. Адамика, В. Домбровський, Н. Єременко, І. Єпіфанової, В. Міщенко, Н. Рогової, В. Пасічник, П. Орлюк, С. Стельмах, Т. Латковської, С. Половко, С. Кадькаленко які висвітлювали проблеми, напрями банківського нагляду, зокрема Національного банку України, у сфері валютного регулювання. Проте, дослідження в повній мірі не висвітлюють особливості банківського нагляду у сфері валютного регулювання під час війни в Україні та впливу значного кола негативних факторів.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування та дослідження теоретико-прикладних аспектів щодо банківського нагляду у сфері валютного регулювання в Україні.

Для досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі меті необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність банківського нагляду у сфері українського валютного регулювання;
- дослідити правові основи банківського нагляду у сфері валютного регулювання;
- розглянути напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання;
- здійснити аналіз банківського нагляду за валютним ринком в Україні;
- оцінити ефективність нагляду за валютними операціями банків;
- визначити напрями щодо покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання;
- систематизувати досвід зарубіжних країн у розрізі банківського нагляду сфери валютного регулювання.

Об'єктом дослідження є система банківського нагляду у сфері валютного регулювання в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти стану і тенденцій банківського нагляду у сфері валютного регулювання в сучасних умовах в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи, а саме: системного аналізу – для обґрунтування наукових досліджень, класифікації за різними ознаками та характеристиками; наукового пізнання та групування – для виокремлення основних визначень, понять та характеристик дослідження; табличний та графічний методи – для наочного відображення результатів аналізу та оцінки, метод спостереження –

для ґрунтового дослідження та оцінки показників; метод узагальнення – для формування необхідних висновків та результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів:

- доповнено визначення поняття «банківський нагляд у сфері валютного регулювання» на основі визначення сутності банківського нагляду та поняття валютного регулювання;
- удосконалено основні напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання на основі законопроекту «Про віртуальні активи», зокрема через зменшення тіньових валютних операцій та мінімізації ризиків відмивання коштів.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи визначено сутність, методи та правова основа банківського нагляду у сфері валютного регулювання. У другому розділі здійснено аналіз банківського нагляду за валютним ринком України та оцінено ефективність банківського нагляду за банківськими операціями. У третьому розділі запропоновано напрями покращення системи банківського нагляду у сфері валютного регулювання.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменування на 6 сторінках), 4 додатки, розміщених на 6 сторінках. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 74 сторінки, із них основний текст - 56 сторінок, які містять 2 таблиці та 19 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Сутність та принципи банківського нагляду у сфері валютного регулювання

Сучасне функціонування валютного ринку характеризується значним розширенням готівкового та безготівкового обігу валютних цінностей, які зумовлені впливом війни (воєнного стану), міжнародною та воєнною допомогою, співпрацею з міжнародними фінансовими організаціями та фондами. Всі ці операції підсилюють обсяги обігу валюти, яка спрямовується в Україну для підтримки національної економіки та інші потреби. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність валютного регулювання, де важливе місце нагляду покладено саме на банківський сектор.

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання це поняття в основу якого покладено дві понятійні категорії: банківський нагляд та валютне регулювання. Для більш точного визначення поняття «банківський нагляд у сфері валютного регулювання» розглянемо окремо поняття «банківський нагляд» та «валютне регулювання».

У сучасних економічних джерелах банківський нагляд часто розглядають як синонім банківського регулювання. П. Адамик визначає банківський нагляд, як нагляд за діяльністю та станом банків з метою забезпечення їхньої стабільності, надійності та діяльності відповідно до законодавчо-правових норм [1].

Н. Версаль розглядає банківський нагляд як важливу діяльність, що спрямована на забезпечення ліквідності банків, зниження ризиків при здійсненні банківських операцій, а також підвищення довіри до банківської системи зі сторони населення [5].

Такі науковці, як О. Любунь, В. Міщенко та В. Грушко визначають банківський нагляд як систему моніторингу всіх процесів банківської діяльності, яка пов'язана з: створенням нових банків, отриманням ліцензії, надання послуг фізичним та юридичним особам, ліквідації банку. А також, це ретельний нагляд за системою ризиків які пов'язані з банківською діяльністю, аналіз причин зменшення кількості установ, оцінка зовнішніх та внутрішніх загроз діяльності [7, 18, 21].

В Україні банківський нагляд здійснюється Національним банком України, який діє відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [32] згідно якого «банківський нагляд - система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку».

Згідно із зазначеним законом нагляд Національного банку України поширюється на банківську систему та суб'єктів небанківських фінансових послуг (фінансових установ).

Другою складовою є визначення поняття валютне регулювання. Так, автор О. Береславська трактує валютне регулювання проявляється із зовнішньої та внутрішньої сторони. Зовнішня сторона валютного регулювання визначається напрямами організації всіх валютних розрахунків (грошових та електронних) між різними суб'єктами та між різними країнами. Внутрішня сторона забезпечує формування доходів, витрат, стимулювання та визначення вартості здійснення валютних розрахунків. При цьому, як зазначає автор, необхідно включати складові валютного регулювання:

- нормативно-правові інструменти регулювання валютної діяльності в Україні;
- технічні та комп'ютерні (технологічні засоби) регулювання обсягів валютних потоків різних суб'єктів, установ, організацій;

- організаційні умови при яких здійснюється рух валюти та валютних цінностей в країні;
- передумови економічної зацікавленості при яких визначаються обсяги руху тої чи іншої валюти;
- валютний курс який напряду залежить від рівня зміцнення національної валюти [2].

С. Боринець зазначає, що валютне регулювання є однією із важливих форм встановлення, регулювання та розширення міжнародних економічних відносин, основною метою якого є якісне здійснення валютних операцій, визначення валютних потреб та валютних цінностей [3].

Г. Кришталь вважає що головна ціль валютного регулювання спрямована на вдосконалення валютної системи держави дотримуючись законодавчих принципів прозорості та відкритості для всіх суб'єктів господарювання на всіх рівнях [16].

Отже, на основі згрупованих визначень можемо дати визначення поняття банківський нагляд у сфері валютного регулювання. Це система заходів контролю за валютними операціями та рухом валютних цінностей серед суб'єктів, установ та організацій в країні та за її межами, що здійснюється Національним банком України та державними органами з метою забезпечення законності, прозорості та ефективності.

Складовими елементами валютного регулювання є складові представлені на рисунку 1.1, при цьому валютне регулювання класифікується за рівнями: державне та міжнародне; за інструментами: адміністративне (неринкове); за впливом: пряме та опосередковане.

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання повинен відповідати, перш за все, інтересам держави у сфері здійснення міжнародних розрахунків та інтересам всіх суб'єктів, які здійснюють фінансові розрахунки та забезпечують накопичення валютних цінностей.

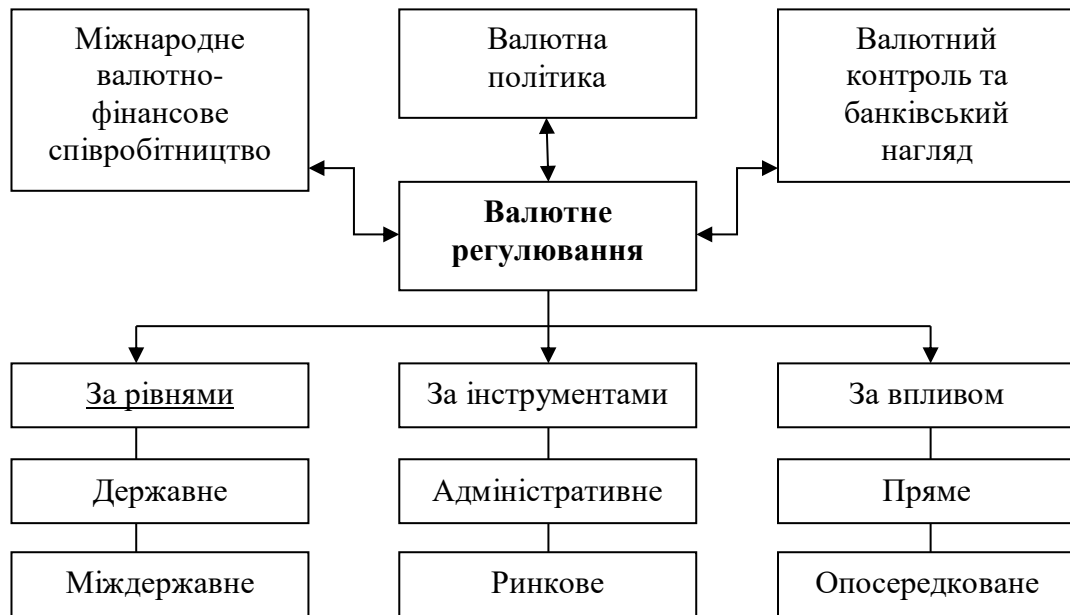

Рис. 1.1. Складові елементи валютного регулювання [16, 20]

Розглядаючи суб'єктивну сторону банківського нагляду у сфері валютного регулювання варто визначити всіх суб'єктів процесу, а саме:

1. Національний банк України якому належить головна роль реалізацію регулятивних функцій щодо сфери валютних відносин на всіх рівнях (державному та міжнародному);
2. Банківські установи;
3. Страхові компанії;
4. Кредитні спілки;
5. Фінансові компанії та лізингові компанії.

З 1 липня 2020 року Національний банк України взяв на себе зобов'язання та функції регулятора небанківських фінансових послуг, надає та анулює ліцензії на здійснення окремих видів діяльності, забезпечує чіткий контроль за дотриманням законодавства та прозорості діяльності на ринку фінансових послуг. При цьому важливість є дотримання єдиного принципу державної політики у сфері валютного нагляду та регулювання враховуючи економічний стан країни та стан суб'єктів, що здійснюють валютні операції [22].

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання розповсюджується на валютні операції до яких відносять:

- валютні операції пов'язані з переходом прав власності на різноманітні валютні цінності (національна валютна гривня, іноземна валюта та банківські метали);
- купівля-продаж (торгівля) валютними цінностями;
- транскордонні перекази валютних цінностей;
- транскордонні переміщення валютних цінностей.

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання повинен базуватися на головних принципах:

1. повна свобода здійснення (купівля, продаж, передача, обмін) валютних цінностей яка базується на:
 - праві фізичних та юридичних осіб виконувати власні зобов'язання що пов'язані з угодами у національній валюті та іноземній валюті,
 - праві відкриття рахунків у фінансових установах які знаходяться за межами України;
 - праві резидентів купляти валютні цінності та перевозити їх через митний кордон на територію України;
 - запроваджувати обмеження щодо купівлі продажу валютних цінностей з метою стилізації (за потреби) платіжного балансу в країні;
 - недопущення необґрунтованого втручання державних органів чи держави у валютні операції.
2. Прозорість, достовірність, ризик орієнтованість та ефективність валютного регулювання шляхом:
 - забезпечення стабільності економічного та фінансового розвитку країни та валютного ринку;
 - запровадження системи захистів щодо обмеження валютних ризиків;

- продовження системи обмеження (заходів валютних обмежень) у разі необхідності для регулювання фінансової стабільності;
- оцінка рівня дискримінаційних заходів зменшення фінансового та валютного ризиків, залежно від економічної ситуації;
- пріоритетність ринковому регулюванню.

3. Ринковість та самостійність валютного регулювання:

- забезпечення гнучкого валютного курсу;
- незалежність та самостійність Національного банку України щодо формування і реалізації валютної політики;
- автономність Національного банку України щодо валютного нагляду в країні та окремими суб'єктами.

Важливо зазначити, що згідно законодавчих та ринкових умов банківського нагляду у сфері валютного регулювання, він повинен здійснюватися чітко опираючись на норми законодавства України, чітко відповідати забезпеченню національної безпеки держави, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Також, нагляд має відбуватися на основі підписаних міжнародних договорів у сфері валютних операцій на різних державних та недержавних рівнях [3, 22].

Національний банк України дозволяє резидентам вільно відкривати рахунки у іноземній та національній валюті у міжнародних фінансових установах (проте враховуючи податкове законодавство), а нерезидентам вільно відкривати рахунки у національних фінансових установах. При цьому законодавчо (Закон України «Про валюту та валютні операції») нерезидентам надані всі права що і резидентам.

Банківський нагляд щодо валютного регулювання базується на комплексному підході до основних його функцій (рисунок 1.2), які поєднують як нагляд так і регулювання.

Рис. 1.2. Функції банківського нагляду у сфері валютного регулювання (сформовано автором на основі 4, 15, 19)

Розглянемо перелічені на рисунку 1.2. функції більш детально:

- регуляторна передбачає застосування різних методів, прийомів та форм банківського нагляду і валютного регулювання;
- алокаційна полягає в визначенні ступеня впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на якість проведення валютних операцій, валютних розрахунків між різними суб'єктами. А також визначає порядок правильності та системності проведення валютних угод;
- цільова – визначає основні цілі розвитку нагляду у сфері валютного регулювання та контролю, а також цілі розвитку валютної політики та валютних операцій в державі;

- стимулююча полягає розробку методів стимулювання нагляду та регулювання у сфері валютного контролю з метою подальшого його розвитку, оптимізації, збільшення золотовалютних резервів, налагодження міжнародного співробітництва;
- регламентуюча функція пов'язана з розробкою, удосконаленням, доповненням та запровадженням законодавчих і нормативно правових актів, які спрямовані на стабілізацію і розвиток валютної системи в країні, налагодження прозорості системи валютних розрахунків, а також встановлення порядку проведення валютних операцій тощо;
- стабілізуюча функція полягає у забезпеченні чіткого валютного курсу, недопущення його маніпулювання на різних рівнях та розроблення необхідних заходів його стабілізації у подальшому;
- активізуюча функція забезпечує створення таких умов (економічних чи політичних) при яких відбувається розвиток економіки, стабілізується курс національної валюти по відношенню до іноземних, збільшуються золотовалютні резерви, зменшується розмір зовнішнього боргу держави;
- рівноправність полягає у визначенні рівних прав перед регулятором (Національним банком України) та законодавчими актами щодо здійснення валютних операцій чи розрахунків в країні;
- своєчасності забезпечується через постійне та своєчасне реагування наглядача за: валютними курсами, економічними ризиками, негативними факторами, діяльністю банківських та небанківських установ, грошовою і валютною масою в країні;
- послідовності визначення чіткого, поетапного контролю за валютним ринком і валютним обігом на різних рівнях;
- невторчання передбачає можливість фінансових установ та банків проводити валютні операції без жорстких обмежень та непередбачуваних контролів;

- інформативності – забезпечує надання Національним банком України доступу до всієї інформації, що стосується валютного регулювання;
- передбачуваності полягає у забезпеченні чітких правил здійснення валютних операцій, недопущення встановлення необґрунтованих правил чи обмежень установам;
- узгодженості дана функція забезпечує взаємну допомогу та узгодженість банківського нагляду у сфері валютного регулювання зі всіма установами та організаціями [8, 19].

З початку повномасштабного вторгнення банківський нагляд у сфері валютного регулювання отримав нове значення, що пов'язано із значними обсягами фінансової допомоги, міжнародними кредитами, «донатами» та фінансовою підтримкою держави через валютні пожертви. Значна кількість банків та фінансових установ приймали на рахунки кошти в доларах, євро та фунтах стерлінгах, єнах та інших валютах, в подальшому конвертували у національну валюту або перераховувати на іноземні рахунки для закупівлі необхідних речей під час війни.

Такий обіг валюти вимагав підсиленого банківського нагляду з метою мінімізації ризиків щодо відмивання, приховування доходів, фінансування тероризму, та чіткого контролю зі сторони банківських установ та професійних учасників фінансового ринку. Також, валютне регулювання повинно базуватися не лише на обсягах валютних надходжень на рахунки вітчизняних та іноземних установ, а й на способах оплати – це фіатні гроші, криптовалюта, коїни тощо. Що вимагає оптимізації валютного законодавства щодо різного види валютних переказів в Україну та за її межі.

Національний банк України на офіційному сайті у рамках валютного нагляду забезпечує визначення та висвітлення основних напрямів та принципів нагляду у сфері валютного регулювання.

Для забезпечення ефективного нагляду Національний банк узгоджує система контролю, координування та оптимізації всіх операцій, що пов'язані з валютними цінностями, а саме їх надходження до держави, надходження на

рахунки установ, поповнення золотовалютних резервів держави, виплата міжнародних боргів та виплат.

Сучасний банківський нагляд здійснюється у двох видах: пруденційного нагляду та безпосередньо валютного регулювання. Пруденційний нагляд передбачає повний нагляд за банківською системою держави, діяльністю банківських установ на ринку банківських послуг, захисту інтересів вкладників, ефективністю надання активних та пасивних послуг тощо. Валютне регулювання передбачає проведення виваженої, раціональної грошово-кредитної політики, основним завданням якого є:

- досягнення високого рівня валютної збалансованої політики;
- налагодження міжнародних валютних, розрахункових, кредитних, інвестиційних зав'язків;
- збалансування обігу валютних цінностей;
- удосконалення надання послуг та здійснення валютних операцій банківськими та небанківськими фінансовими установами;
- запровадження раціональних обмежень щодо захисту від валютних махінацій чи валютних ризиків, валютного шахрайства;
- забезпечення стабільності міжнародних розрахунків (точності, строковості, законності та достовірності) укладених договорів що пов'язані з валютними розрахунками;
- контроль за дотриманням законності переміщення валютних цінностей (реальних та електронних) через митний кордон з Україною;
- контроль за своєчасністю погашення міжнародного боргу;
- відповідність ринковим правилам невтручання та нераціонального контролю за валютними операціями;
- відповідність законодавчо-правовим актам, нормам і правилам валютного нагляду та валютного контролю [6, 13, 16].

1.2. Правові основи та напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання

Важливою умовою банківського нагляду у сфері валютного регулювання - це чітке дотримання основних нормативно-правових актів до яких слід віднести:

1. Конституція України [14];
2. Податковий кодекс України [25];
3. Закон України «Про Національний банк України» [32];
4. Закон України «Про банки та банківську діяльність» [31];
5. Закон України «Про валюту і валютні операції» [33];
6. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [34];
7. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» [35];
8. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [36];
9. Закон України «Про платіжні системи» [37];
10. Постанова Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [26];
11. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний нагляд» [28];
12. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» [29];
13. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами

боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками» [30];

14. Постанова Правління Національного банку України «Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України» [27].

При здійсненні валютного нагляду Національний банк України керується Законом України «Про валюту і валютні операції», який визначає правові засади щодо здійснення валютних операцій, валютного нагляду та регулювання, обов'язки і права головних суб'єктів валютних відносин, а також встановлює відповідальність за правопорушення законодавства.

Згідно з даного закону Національний банк України є головним органом валютного нагляду та контролю, на нього покладено значна кількість повноважень та функцій у сфері валютного нагляду та контролю.

З 7 лютого 2019 року відповідно до повноважень Національного банку України та відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» функціонує нова система ризик-орієнтованого підходу, в основі якого лежить принцип «менше ризиків – менше уваги, більше ризиків – більше уваги». Позитивним запровадженням даного підходу є зменшення обсягів звітувань установ, організацій, банків щодо здійснення валютних операцій та валютних послуг, зменшення навантаження на департаменти які замаються валютним надглядом та фінансовим моніторингом [22].

Важливою складовою банківського нагляду у сфері валютного регулювання є дотримання окремих видів постанов які затвердженні саме в період дії воєнного часу, так, окремий перелік фінансових послуг які можуть надавати небанківські фінансові установи та банки ведеться відповідно до вимог затвердженої Постанови Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», із внесеними змінами 10 лютого 2023 року [26].

Головними напрямками банківського нагляду у валютній сфері (сфері валютного регулювання) представлені на рисунку 1.3.

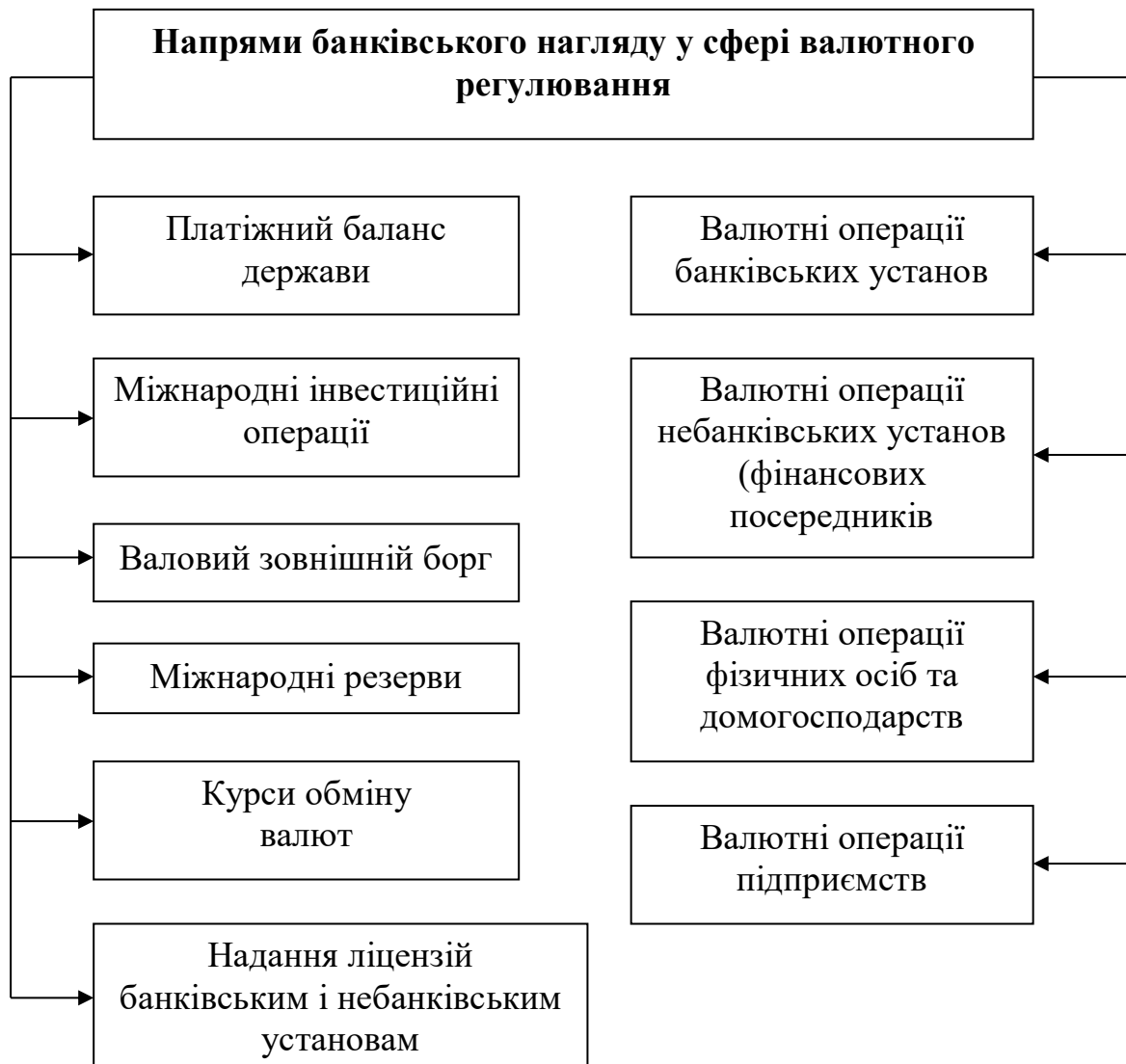

Рис. 1.3. Напрями банківського регулювання у сфері валютних операцій (сформовано автором на основі 22)

Згідно з даною Постановою, Національний банк України, також обмежив (заборонив) видачу в Україні коштів в іноземній валюті з банківського рахунку клієнта в іноземній валюті (в якій відкрито рахунок – долари або євро) в обсязі не більше 100 000 гривень в день. Окремі винятки щодо такої видачі стосуються іноземних представництв, виплата відряджень, дипломатичні представництва, державні органи, Фінансового управління Генерального штабу Збройних Сил України, компенсаційних виплат.

Національний банк України здійснює нагляд за валютними розрахунками у валюті (банків, небанківських фінансових установ, фізичних осіб, підприємств), які пов'язані з:

- іноземні інвестиції (капітальні та портфельні);
- повернення інвестору прибутків, доходів, дивідендів чи дисконту;
- надання банківських операцій (з використанням валюти) на основі банківської ліцензії;
- надання ліцензій на здійснення валютних операцій небанківських фінансових установ;
- різні види переказів коштів;
- операції банківських установ пов'язаних з купівлею, продажем, торгівлею банківських металів;
- валютними операціями «своп» на валютному ринку України;
- факторингові операції;
- обмінні (конвертація різних іноземних валют у національну)
- укладанням міжнародних фінансових договорів в іноземній валюті (по курсу встановленим Центральним банком);
- поштові перекази іноземної валюти [22].

Важливим напрямком банківського нагляду Національного банку України у сфері валютного регулювання є надання ліцензій, які може отримати банківська та небанківська фінансова установа. Національний банк України видає ліцензії на здійснення валютних операцій шляхом електронного облікового запису до Електронного реєстру. До таких ліцензій належать:

- на переказ коштів (іноземної валюти);
- торгівля валютними цінностями в готівковій формі (з дотриманням перевірки наявних купюр);
- здійснення розрахунків у іноземній валюті згідно з договором страхування життя;

- факторингові операції – в межах укладання міжнародного факторингового договору;
- інші види фінансових послуг, що пов'язані з валютою та валютними цінностями.

Небанківським фінансовим установам для отримання ліцензії на здійснення валютної операції необхідно відповідати наступним вимогам: структура власності має бути прозорою; показники фінансового стану мають бути задовільними та відповідати вимогам; небанківські установи повинні мати бездоганну ділову репутацію серед клієнтів та ділових партнерів; мати ліцензію на здійснення основних послуг (профільюючих послуг) в Україні.

Банківський нагляд стосується і особливостей ввезення та вивезення (транскордонного переміщення) валютних цінностей та валюти, а також організації міжнародних валютних розрахунків, при цьому на Національний банк України покладено функції:

- здійснювати валютну політику держави на основі загальних економічних принципів розвитку економіки України;
- разом з Кабінетом Міністрів України складати та надавати пропозиції щодо платіжного балансу України;
- контролює, надає рекомендації щодо ліміту затвердження зовнішнього боргу;
- визначає основні обсяги та ліміти заборгованості банків нерезидентів (відповідно до законодавства);
- зберігає, нагромаджує, використовує золотовалютні цінності держави для здійснення міжнародних розрахунків чи державної валютної політики;
- визначає раціональні обсяги отримання міжнародних кредитів у різних видах валют необхідних для економіки держави;
- визначає, обґрунтовує та закріплює на державному рівні курси іноземних валют по відношенню до національної [22, 39].

Згідно з Положенням Національного банку України «Про валютний нагляд» Національний банк уповноважений здійснювати нагляд за банками, фінансовими установами, їх структурними підрозділами, шляхом здійснення та виїзних перевірок та безвиїзного нагляду за валютними операціями та розрахунками.

Наступна сфера банківського нагляду стосується платіжного балансу України, як сукупних економічних операцій, які здійснюються на території України між резидентами і нерезидентами за різні періоди часу. Національний банк забезпечує збір та контроль за статистичною інформацією щодо стану платіжного балансу, вірність та прозорість даних (які включаються до статистичного збірника).

Банківський нагляд передбачає, також, контроль за валовим внутрішнім боргом перед іншими країнами, та міжнародні резерви, які являють собою ліквідні активи держави, які можна використати на потреби загальноекономічного значення.

Згідно з Законом України «Про валюту та валютні операції» [33], а саме статтею 10 та Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками» [30] банківські та небанківські фінансові установи зобов'язані надавати Національному банку України повну та достовірну інформацію про валютні операції з резидентами та нерезидентами. Національний банк, також має право на здір статистичної інформації щодо фінансових операцій, фінансових та валютних розрахунків, отримувати та обмінюватися інформацією з міжнародними урядами та державними установами.

Валютний нагляд та валютне регулювання передбачає постійних контроль зі сторони державних органів та агентів. Якщо розглядати систему банківського нагляду за рінґами то можна поділити на три основні рівні:

1. До першого рівня належить Національний банк України (НБУ) який є головним органом банківського, фінансового та валютного регулювання.
2. Другий рівень – це агенти валютного нагляду. Вони підзвітні Національному банку України, до них належать банки, небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію на здійснення валютних операцій від Національного банку України.
3. Третій рівень – це міжнародні урядові організації чи установи, з якими Національний банк здійснює обмін інформацією.

Національний банк України, який знаходиться на першому рівні здійснює банківський нагляд у сфері валютного регулювання разом із Державною фіскальною службою України, яка допомагає забезпечувати дотримання вимог валютного законодавства (як резидентам, так і не резидентам), вчасно сплачувати податки, що пов'язані з валютними операціями в Україні. Національний банк проводить постійний моніторинг валютних фінансових операцій, вимагає від банків та небанківських фінансових установ звітних документів, проводить роз'яснення та сприяє розвитку прозорого валютного ринку відповідно не лише до державних, а й міжнародних стандартів.

Другий рівень нагляду – це банківські установи та небанківські фінансові установи – агенти Національного банку України (страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії). Агенти здійснюють безпосередній нагляд за дотриманням валютного законодавства фізичних та юридичних осіб, які здійснюють обмінні, фінансові, розрахункові валютні операції, операції пов'язані з переказами, обмінами валюти чи валютних цінностей.

Агенти мають право вимагати у фізичних та юридичних осіб додаткові пов'язані з валютними операціями документи та надавати їх на перевірку Національному банку України, а також у разі порушення валютного законодавства одразу інформувати. Агенти, на основі отриманих даних по

валютних операціях визначають рівень законності, формують статистичну інформацію, самостійно попереджають про обмеження чи граничні норми (обсяги), самостійно здійснюють передачу відповідним органам.

До третього рівня належать міжнародні урядові установи та організації, які співпрацюють з Національним банком у межах Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та координують власну діяльність шляхом обміну інформацією про:

- банки чи фінансові установи;
- платіжні рахунки банківських та небанківських фінансових установ;
- банківські рахунки у іноземній валюті, а також рахунки фізичних чи юридичних осіб у банках;
- великі обсяги валютних переказів між країнами (проте якщо має відношення до резидентів);
- рахунки нерезидентів у вітчизняних банківських установах [22, 44].

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання заснований на концепції ринкового формування та розвитку валютного ринку, який оснований на конкурентоспроможних показниках діяльності банків, наданні якісних банківських послуг у національній та іноземній валюті. А також, конкурентних та прозорих послугах небанківських фінансових установ, законності їхніх операцій та послуг, дотримання валютного законодавства.

Нагляд за валютним регулюванням всіх суб'єктів, що здійснюють фінансові операції є головним та першочерговим завданням Національного банку. Основні напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання в Україні включають:

- контроль за валютним регулюванням та дотриманням валютного законодавства, яке здійснюється шляхом моніторингу Національним банком України валютного ринку, операцій всіх суб'єктів;

- контроль за дотриманням лімітів валютних позицій. Національний банк України контролює встановлені ліміти на відкриття та утримання валютних позицій банківськими установами, обмежує ризики валютних коливань для забезпечення стабільності;
- контроль за дотриманням обмежень на валютні операції з метою дотримання законності та прозорості надання фінансових операцій та послуг на валютному ринку України;
- здійснення регулярних перевірок банків та небанківських фінансових установ на наявність ліцензій (включаючи термін їх дії), дотримання норм, правил та законності надання валютних операцій клієнтам;
- розробка та впровадження валютної політики яка спрямована на забезпечення стабільності та стійкості національної грошової одиниці;
- моніторинг валютного ринку, аналіз показників діяльності суб'єктів на валютному ринку тощо.

Висновки до розділу 1

Проведені теоретичні дослідження сутності банківського нагляду у сфері валютного регулювання дають можливість визначити, що це сукупність методів та прийомів нагляду Національного банку України за процесами, що відбуваються на валютному ринку України. Головним органом, що здійснює банківський нагляд у сфері валютного регулювання є Національний банк України. До агентів валютного ринку відносять: банківські установи, страхові компанії, кредитні спілки, лізингові компанії.

Основними функціями банківського нагляду у сфері валютного регулювання є: регуляторна, цільова, алокаційна, стимулююча, стабілізуюча, рівноправності, регламентуюча, активізуюча, своєчасності, послідовності, захищеності, передбачуваності, цільова, невторчання, інформативності, узгодженості. Національний банк України здійснює нагляд відповідно до

нормативно правових актів щодо валютного регулювання та валютного нагляду в Україні, а також з дотриманням важливих принципів: прозорості, відкритості, точності, відповідності, законності, раціональності та інші.

Банківський нагляд передбачає чіткий та виважений контроль за валютним ринком де регулювання відбувається на трьох основних рівнях: перший - це Національний банк України, другий рівень – це банківські та небанківські фінансові установи, третій рівень – міжнародні урядові установи та організації з якими співпрацює Національний банк України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Аналіз банківського нагляду за валютним ринком в Україні

На вітчизняному валютному ринку України здійснюються операції з купівлі та продажу іноземної валюти у готівковій та безготівковій формі, головним органом який здійснює нагляд за валютними операціями є Національний банк України. Одне із перших завдань у сфері валютного регулювання це встановлення, регулювання офіційного курсу гривні до іноземних валют (Додаток А).

Зокрема, окремо визначається курс гривні до долара США та євро як найбільш ліквідною валютою, якою користуються банківські та небанківські фінансові установи для здійснення валютних операцій та розрахунків (рисунок 2.1).

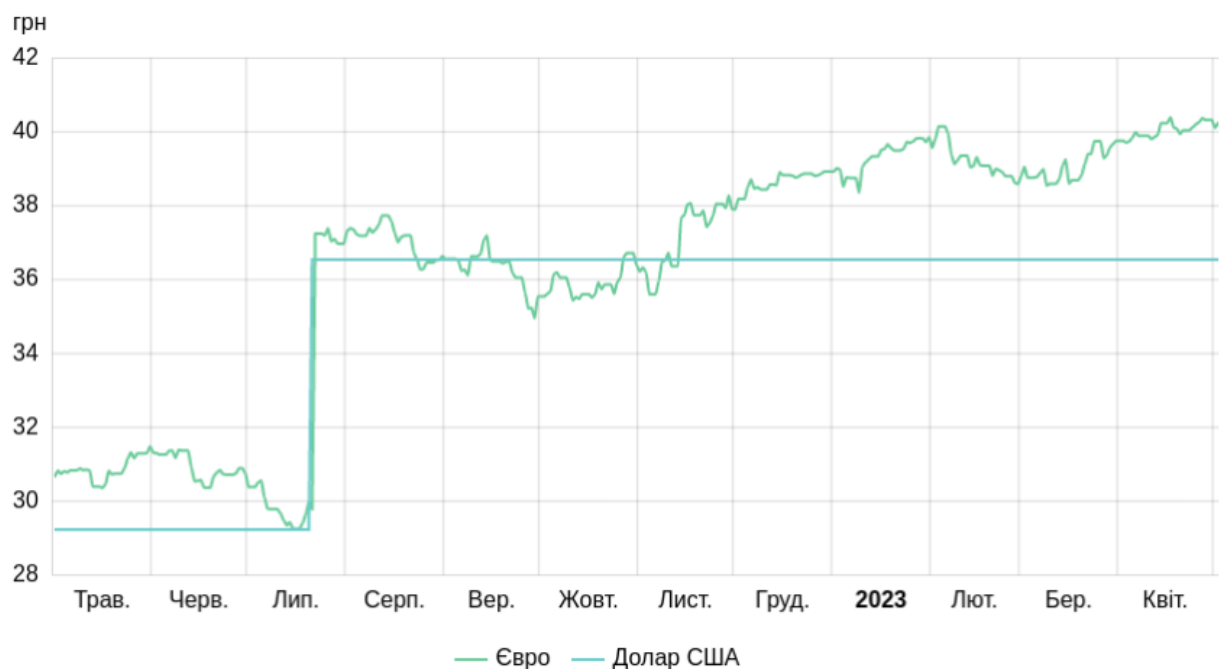

Рис. 2.1. Динаміку курсу євро та долара США протягом травня 2022-квітня 2023 року [22, 41]

Національний банк України здійснює постійний нагляд за курсом національної грошової одиниці по відношенню до іноземних. Особлива увага надається саме євро та долару США, як найбільш конвертованій валюті. У липні 2022 року курси валют коливалися в межах 29-30 гривень за один євро та долар США, станом на квітень 2023 року курс євро становить вже 40 гривень, а долар США 36,5 гривень. Така ситуація зумовлена війною в країні,

інфляційними явищами та економічною кризою, що негативно впливає на економіку країни.

Аналіз безготівкового валютного ринку свідчить про значні скорочення протягом останнього 2022 року (рисунок 2.2).

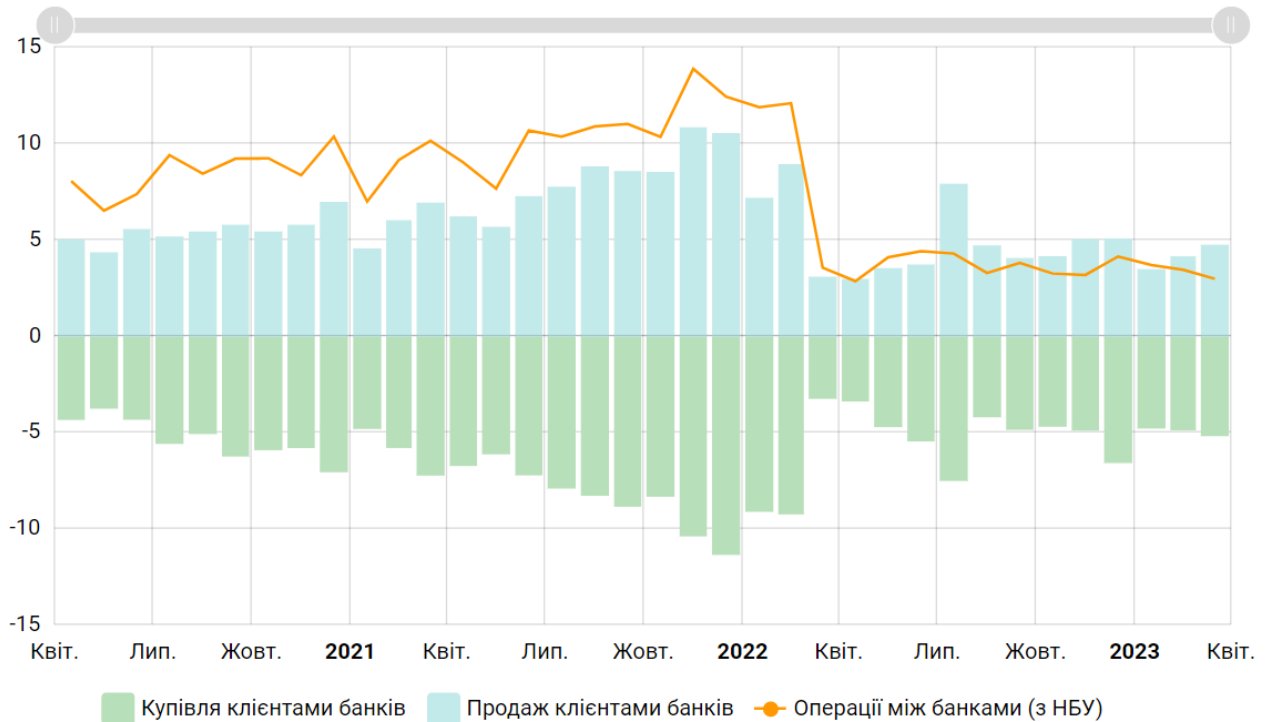

Рис. 2.2. Динаміка обсягів операцій на безготівковому валютному ринку протягом квітня 2020-2023 року, млрд. дол. США [22, 42]

У квітні 2020 року операції між банками з НБУ становили 8,062 млрд. дол. США, у квітні 2023 року цей показник становив 2,980 млрд. дол. США, тобто скорочення склало 5,154 млрд. дол. США.

Купівля клієнтами банків валюти у безготівковій формі у квітні 2020 року склала 4,987 млрд. дол. США, у квітні 2023 року обсяги склали 4,715 млрд. дол. США. Продаж валюти клієнтами банків скоротився на 0,26 млрд. дол. США. Такі показники щодо скорочення є наслідками війни в Україні, впровадженням валютних обмежень на купівлю та продаж іноземної валюти, зменшення купівельної спроможності клієнтів на міжнародному ринку товарів та послуг, знищення підприємств під час обстрілів.

У розрізі операцій фізичних осіб з купівлі-продажу іноземної валюти обсяги також зазнали змін (рисунок 2.3).

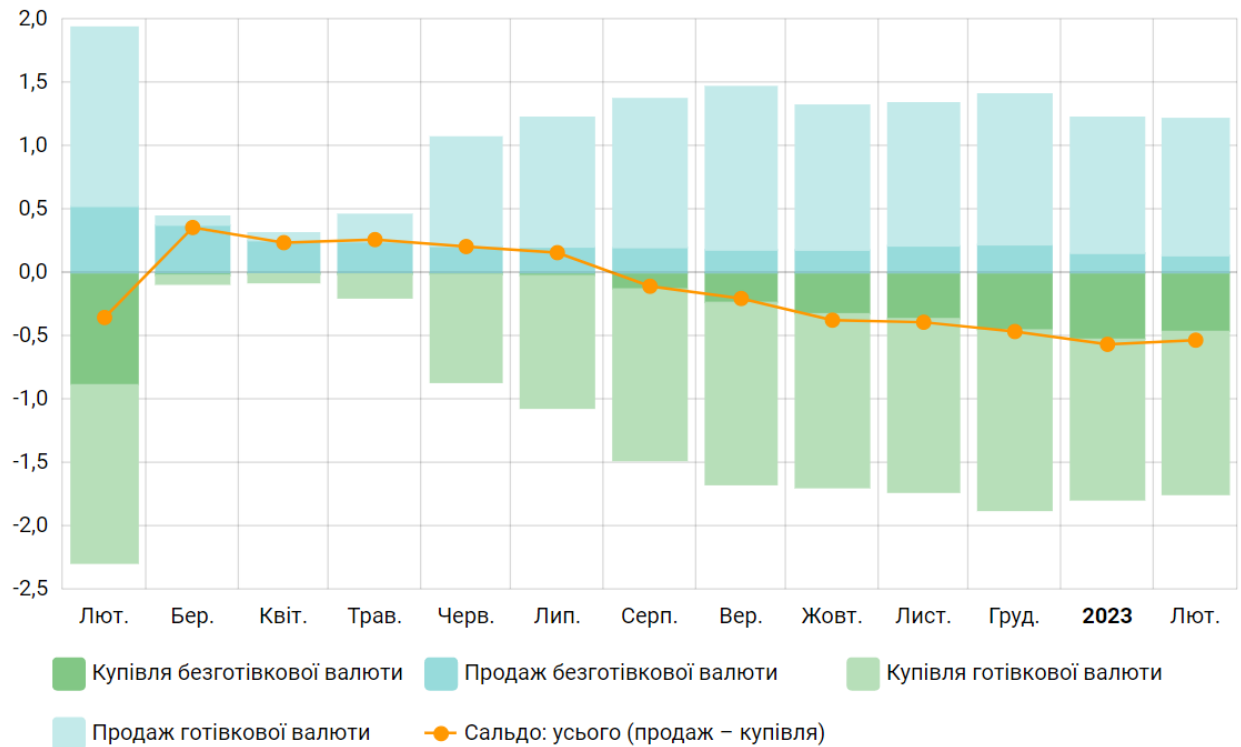

Рис. 2.3. Обсяги операцій осіб з купівлі-продажу іноземної валюти протягом лютого 2022 – лютого 2023 року, млрд. дол. США [22, 42]

Як видно з рисунку 2.3 обсяги продажу готівкової валюти фізичними особами у лютому 2022 року склали 1,415 млрд. дол. США, у лютому 2023 року ці обсяги скоротилися на 0,333 млрд. дол. США і склали 1,082 млрд. дол. США. Продаж безготівковою валюти фізичними особами у лютому 2022 року склав 0,523 млрд. дол. США, а у лютому 2023 – 0,135 млрд. дол. США.

Купівля готівкової валюти фізичними особами у лютому 2022 року склали 1,408 млрд. дол. США, у лютому 2023 року ці обсяги скоротилися на 0,121 млрд. дол. США і склали 1,287 млрд. дол. США. Купівля безготівкової валюти фізичними особами у лютому 2022 року склав 0,884 млрд. дол. США, а у лютому 2023 – 0,462 млрд. дол. США.

Також, Національний банк України здійснює нагляд за зовнішнім платіжним балансом, обсягами зовнішньої торгівлі, оскільки відбувається обіг валюти та валютних цінностей через український кордон (рисунок 2.4).

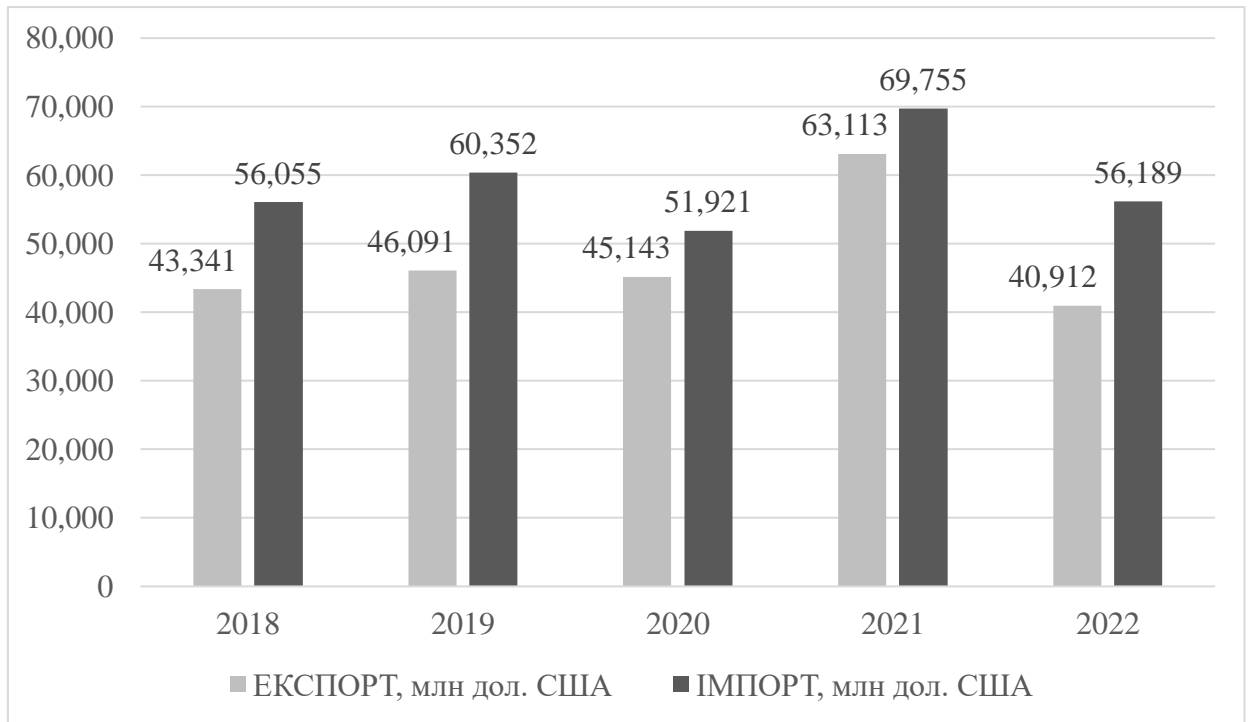

Рис. 2.4. Динаміка обсягів експорту та імпорту протягом 2018-2022 років, млн. дол. США [22, 42]

Як видно з рисунку 2.4 обсяги імпорту та експорту товарів не зазнали суттєвих змін протягом 2018-2022 років і за 2022 рік склали: експорт – 40 912 млн. дол. США, імпорт – 56 189 млн. дол. США.

Значна частина торгівлі припадає на країни Європи (ЄС), обсяги валютних переказів (за товари, роботи, послуги, сировину), а також кошти отримані від країн Європи коливалися в межах від: експорт 16 314 млн. дол. США у 2018 році до 25 188 млн. дол. США у 2022 році; імпорт 21 131 млн. дол. США у 2018 році до 26 316 млн. дол. США (Додаток Б).

Найбільш активними країнами щодо співпраці на міжнародному ринку експорту та імпорту, обміну валютними цінностями на сьогодні є: Польща, Німеччина, Болгарія, Франція, Чехія, Франція та Нідерланди.

Також, Національний банк України здійснює нагляд за валютними переказами фізичних осіб (рисунок 2.5).

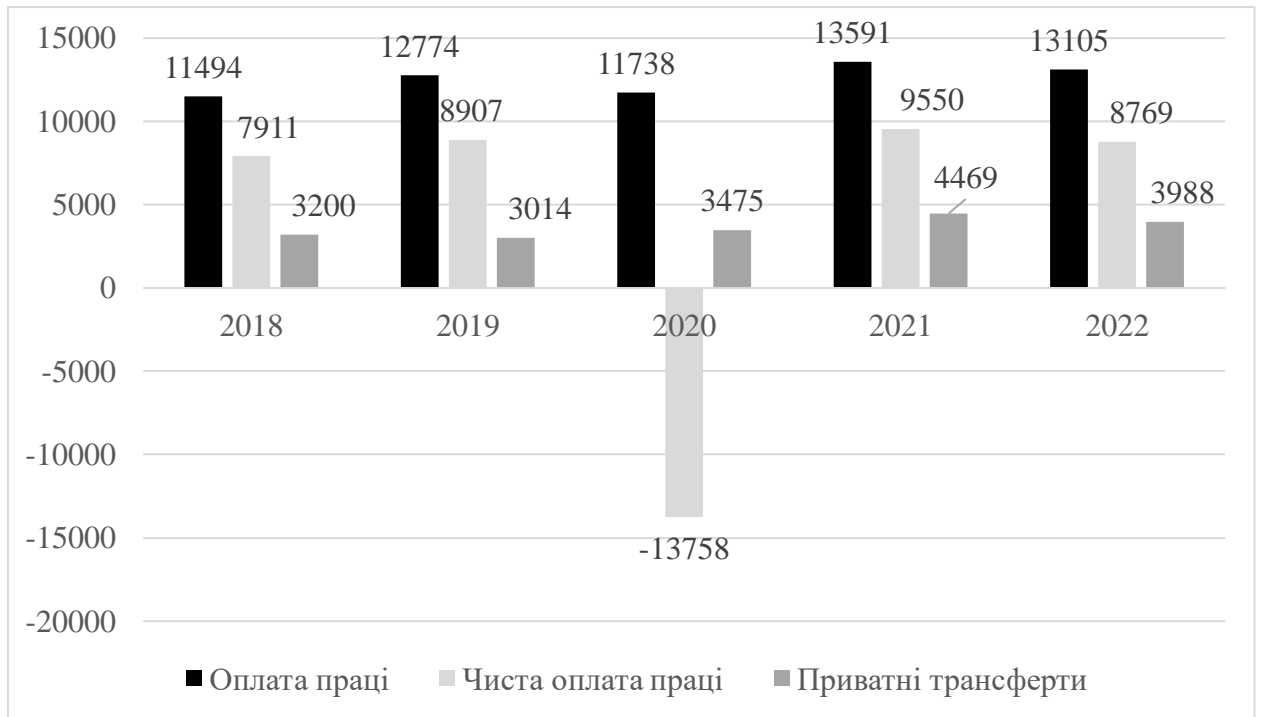

Рис. 2.5. Обсяги приватних грошових переказів протягом 2018-2022 років, млн. дол. США [22, 42]

Загальна сума грошових переказів в Україну протягом 2018- 2022 років зросла на 1 646 млн. дол. США і у 2022 році склала 12 757 млн. дол. США. Більша частка у 2022 році належить чистій оплаті праці (за мінусом податків) – 8 769 млн. дол. США, дещо менша приватним трансфертам – 3 988 млн. дол. США. Збільшення обсягів значною мірою пов'язані з вимушеним переміщенням осіб через війну та надсилання коштів рідним, що залишилися на території України.

За даними Національного банку України через коррахунки банків сума переказів склала у 2018 році 1075 млн. дол. США, а у 2022 році. 640 млн. дол. США. Через міжнародні платіжні системи у 2018 році – 2255 млн. дол. США, у 2022 році – 3368 млн. дол. США.

У розрізі країн (рисунок 2.6) у 2022 році найбільші обсяги переказів з Італії – 23,44 %, Ізраїль – 17,80 %, США – 15,57 %, Німеччина – 6,65 %, Польща – 3,88 % і 32,67 інші країни. Найбільш поширеною системою переказів для українців слугувала Western Union – 49,5 %.

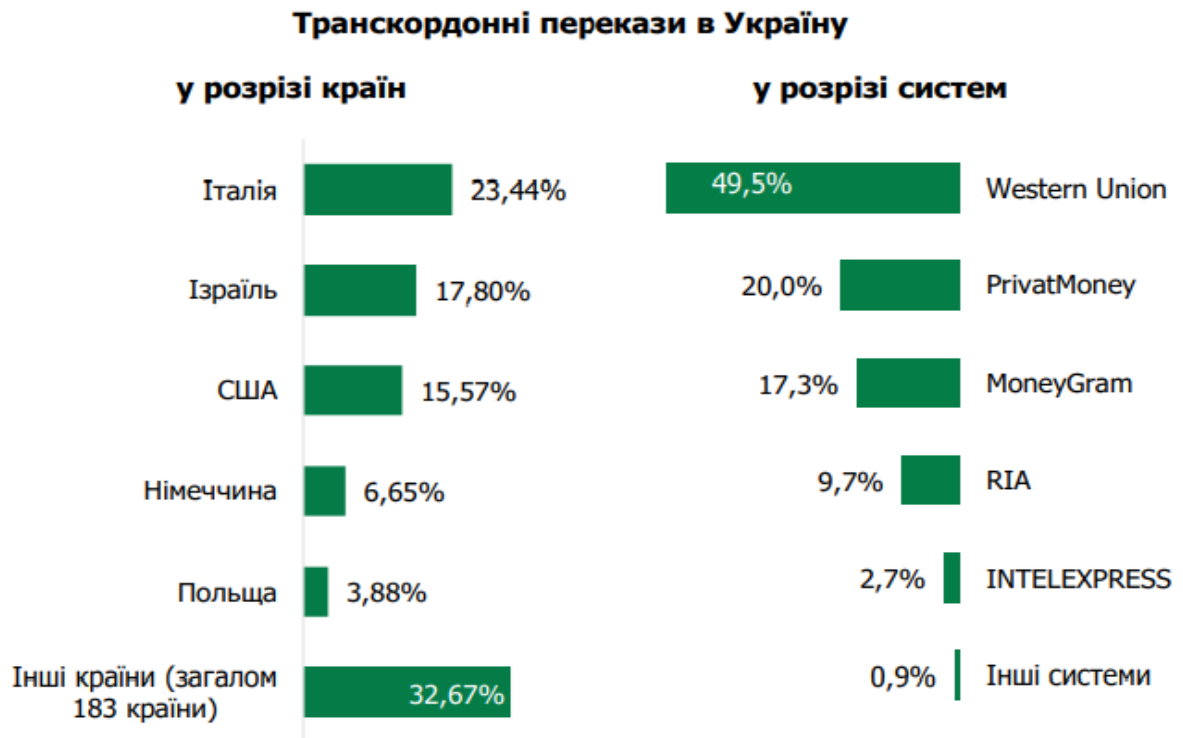

Рис. 2.6. Транскордонні перекази в Україну у розрізі країн та систем протягом 2022 року, % [22]

Національний банк України забезпечує нагляд та регулювання у сфері прямих інвестицій в Україну, визначаючи та збираючи статистичну інформацію, яка є в загальному доступі на офіційному сайті, та яка є важливим інструментом як розвитку інвестиційного ринку та і наповнення державного бюджету податками, та поповнення валютних запасів в державі, розвитку підприємств.

Найбільші обсяги введення та вивезення валюти належить саме банківських установам (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Структура ввезення валютних цінностей банками в Україну протягом березня 2021 – березня 2023 року, тис. дол. США [22, 42]

Дата	Ввезено банками в Україну
------	---------------------------

	Усього	USD	EUR	Банківські метали	Інші валюти
Березень 2023 року	769 963	760 003	2 137	6 777	1 047
Лютий 2023 року	861 618	828 100	26 841	6 677	0
Січень 2023 року	803 423	763 304	36 039	4 080	0
Грудень 2022 року	632 935	619 400	8 460	4 979	96
Листопад 2022 року	691 598	686 100	0	4 957	540
Жовтень 2022 року	513 481	506 300	0	4 713	2 468
Вересень 2022 року	720 639	642 700	71 486	3 577	2 876
Серпень 2022 року	508 773	453 200	54 260	25	1 289
Липень 2022 року	440 906	326 000	113 210	0	1 697
Червень 2022 року	342 830	230 600	111 091	0	1 139
Травень 2022 року	71 786	0	71 786	0	0
Квітень 2022 року	0	0	0	0	0
Березень 2022 року	0	0	0	0	0
Лютий 2022 року	1 097 815	1 027 016	62 463	8 336	0
Січень 2022 року	857 132	839 544	12 450	4 920	218
Грудень 2021 року	442 234	358 500	67 307	16 155	271
Листопад 2021 року	686 148	660 976	7 820	16 485	867
Жовтень 2021 року	447 467	437 370	579	9 195	322
Вересень 2021 року	569 787	559 256	5 303	5 091	138
Серпень 2021 року	639 725	620 220	8 887	9 961	656
Липень 2021 року	100 185	93 000	1 656	4 659	871
Червень 2021 року	143 951	134 976	1 447	6 701	827
Травень 2021 року	241 737	230 256	3 277	7 927	277
Квітень 2021 року	108 409	96 692	7 160	4 338	219
Березень 2021 року	179 456	159 246	10 731	9 372	108

Динаміка прямих інвестицій в Україну у розрізі інструментів зображена на рисунку 2.7.

Рис. 2.7. Динаміка обсягів прямих інвестицій в Україну у розрізі інструментів протягом 2018-2022 років, млн. дол. США [22, 42]

Також, важливе значення для всієї економіки держави розмір зовнішнього боргу України (рисунок 2.8).

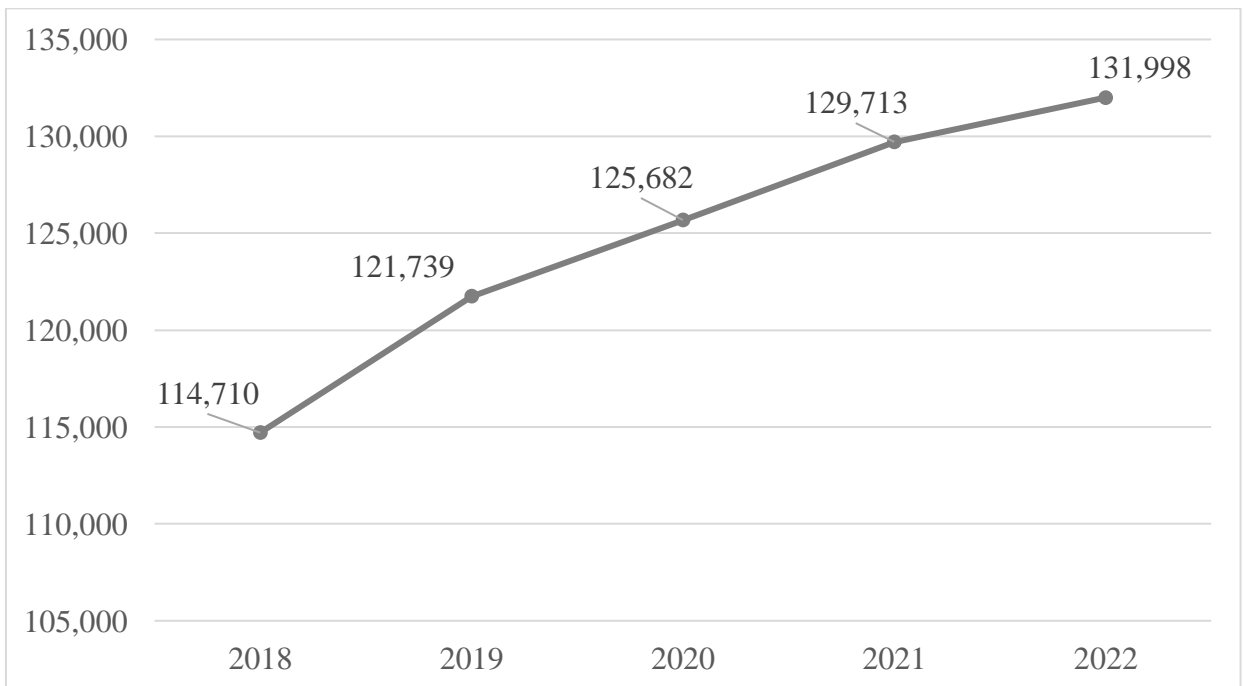

Рис. 2.8. Обсяги зовнішнього боргу України протягом 2018-2022 років, млн. дол. США [22, 42]

Зовнішній борг України у 2022 році збільшився на 2,3 млрд. дол. США порівняно з 2021 роком, та на кінець 2022 року становив 132 млрд. дол. США, у відношенню до ВВП він зріс за 2022 рік із 64,6% до 83 % (додаток В).

Також, в межах банківського нагляду за валютним ринком Національний банк України забезпечує чіткий контроль за перетином громадян на територію України (з валютними цінностями) так і з України (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Обсяги перетину контролю за перетином (подорожами) громадян протягом 2018-2021 років, шт [22]

Показники	2018	2019	2020	2021
Чисельність іноземних громадян, які в'їхали в Україну, всього	14 338	13 703	3377	4269
<i>у тому числі:</i>				
<i>з країн ЄС</i>	<i>4 041</i>	<i>4 032</i>	<i>1034</i>	<i>1364</i>
<i>з інших країн світу</i>	<i>10 297</i>	<i>9 671</i>	<i>2 343</i>	<i>2905</i>
Чисельність громадян України, які виїхали в інші країни, всього	27 977	29 346	11252	14726
<i>у тому числі:</i>				
<i>в країни ЄС</i>	<i>17 406</i>	<i>18 505</i>	<i>7293</i>	<i>9348</i>
<i>в інші країни світу</i>	<i>10 570</i>	<i>10 841</i>	<i>3 959</i>	<i>5378</i>

Отже, банківський нагляд у сфері валютного регулювання пов'язаний не лише з встановленням і регулюванням офіційного курсу національної валюти по відношенню до іноземної, а й валютними переказами через український кордон, транскордонними розрахунками і перевезеннями готівкових валютних цінностей.

2.2. Оцінка ефективності нагляду за валютними операціями банків

Банківський нагляд у сфері валютного регулювання значною мірою (окрім валютного ринку та валютних курсів, міжнародного боргу та інвестування) стосується і показників діяльності банків та небанківських фінансових установ, саме з валютними цінностями (валютою тощо).

За даними Національного банку України кількість банківських установ, що здійснюють свою діяльність в Україні на початок 2023 року становить 67 установ (додаток Д), для прикладу на початок 2019 року їхня кількість становила 77 банківських установ.

У структурі активів банківських установ валютні ресурси займають значну частину (рисунок 2.9).

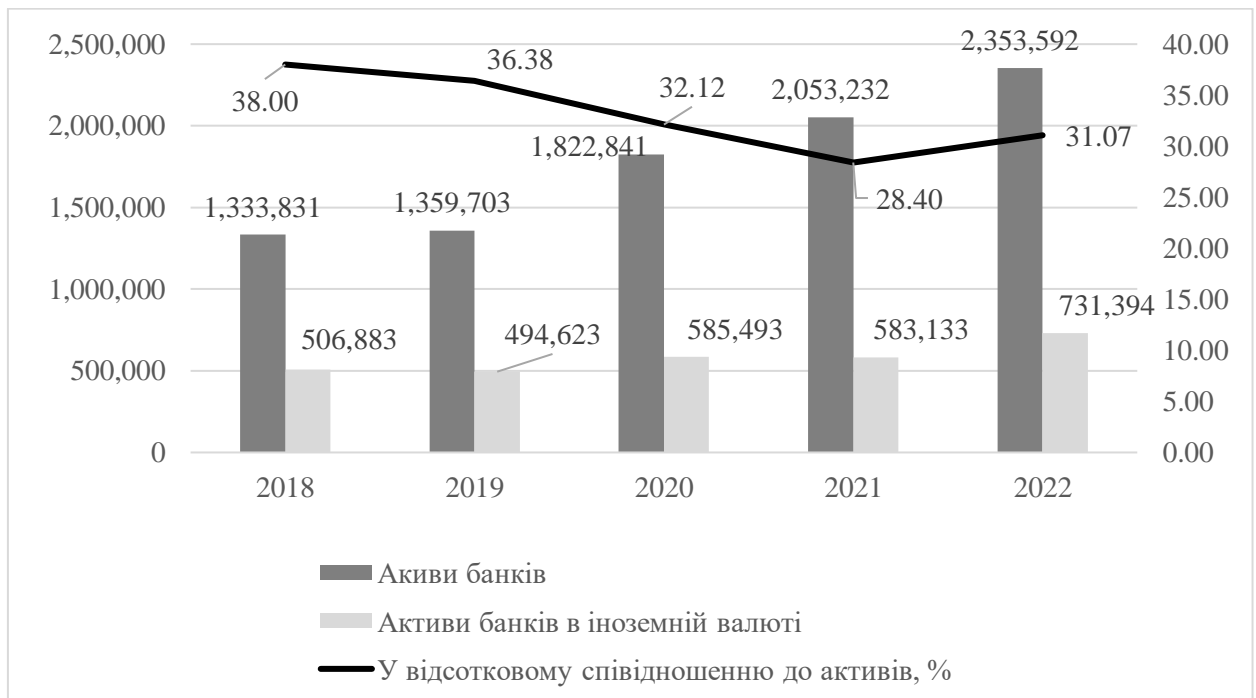

Рис. 2.9. Динаміка загальних активів та активів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, млн. грн., % [22, 41]

Як видно з рисунку 2.9, загальні активи банків протягом 2018-2022 років зросли на 1 019 761 млн. грн. та кляли у 2022 році 2 353 592 млн. грн., активи банків в іноземній валюті, незважаючи на пандемію коронавірусу, війну та економічну кризу зростали, протягом 2018-2022 років вони зросли на 224 511

млн. грн. У відсотковому співвідношенні частка активів в іноземній валюті скоротилася на 6,93 % і у 2022 році становила 31,07 %.

Національний банк України, в межах валютного нагляду і регулювання, здійснює активний контроль та нагляд за кредитними операціями вітчизняних банківських установ. За даними НБУ банки активно надають кредити в національній та іноземній валюті на різні періоди (рисунок 2.10).

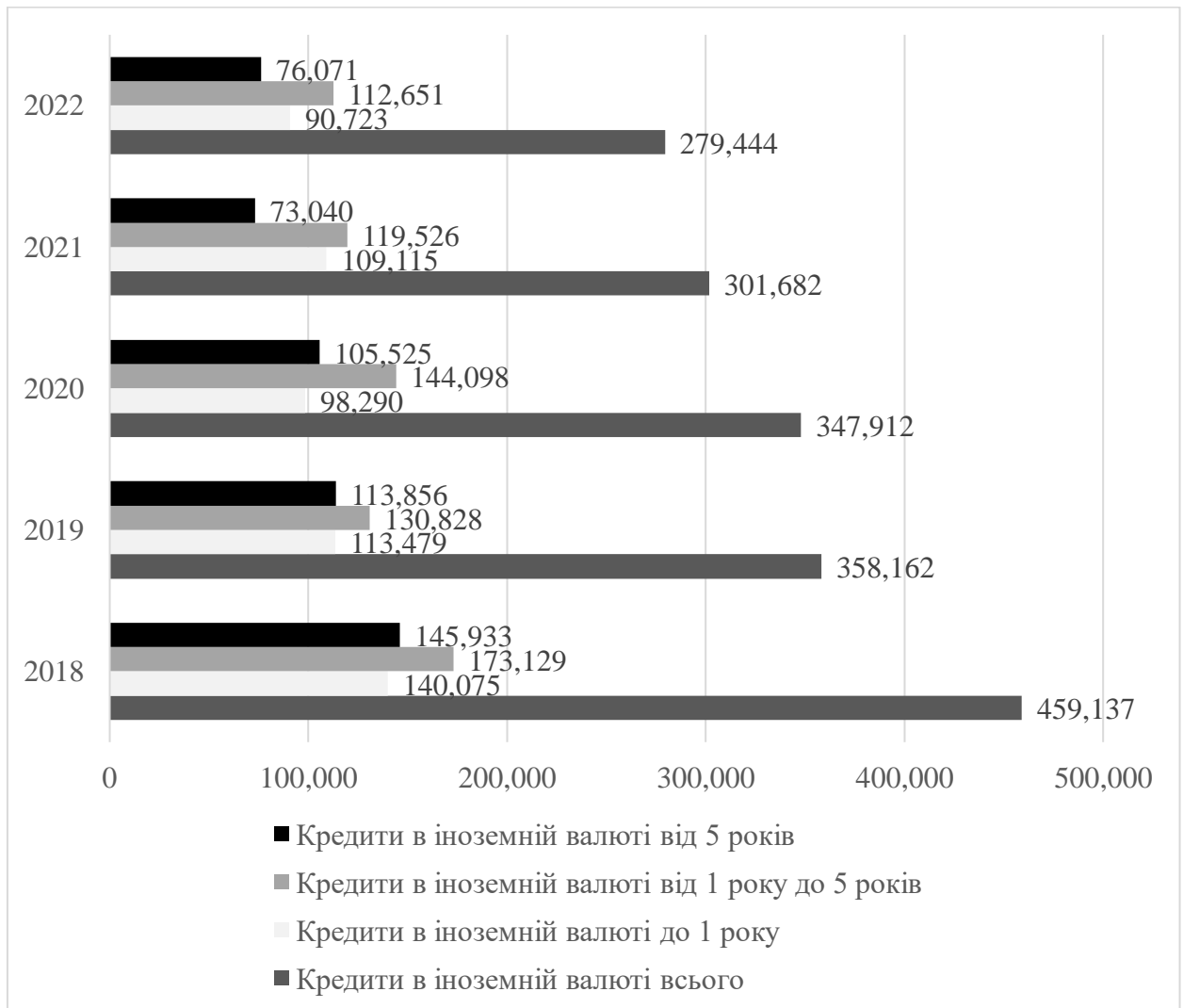

Рис. 2.10. Структура обсягів кредитів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, млн. грн. (сформовано автором на основі 22, 41)

Протягом проаналізованого періоду (2018-2022 років) структура кредитів в іноземній валюті за термінами надання зазнала негативних змін – зменшення обсягів:

- кредити в іноземній валюті до 1 року скоротилися на 49 352 млн. грн;

- кредити в іноземній валюті від 1 року до 5 років скоротилися на 60 478 млн. грн;
- кредити в іноземній валюті більше 5 років скоротилися на 69 862 млн. грн;
- загальні кредити також скоротилися на 179 693 млн. грн.

Зменшення обсягів наданих кредитів в іноземній валюті спричинено низкою негативних явищ, а саме: війною в Україні, нестабільністю майбутнього фінансового становища суб'єкта (фізичної і юридичної особи), високими ставками за кредити, високим курсом валют, економічною кризою, зниженням купівельної спроможності та доходів суб'єктів.

Динаміка обсягів кредитів у валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018-2022 років представлено на рисунку 2.11.

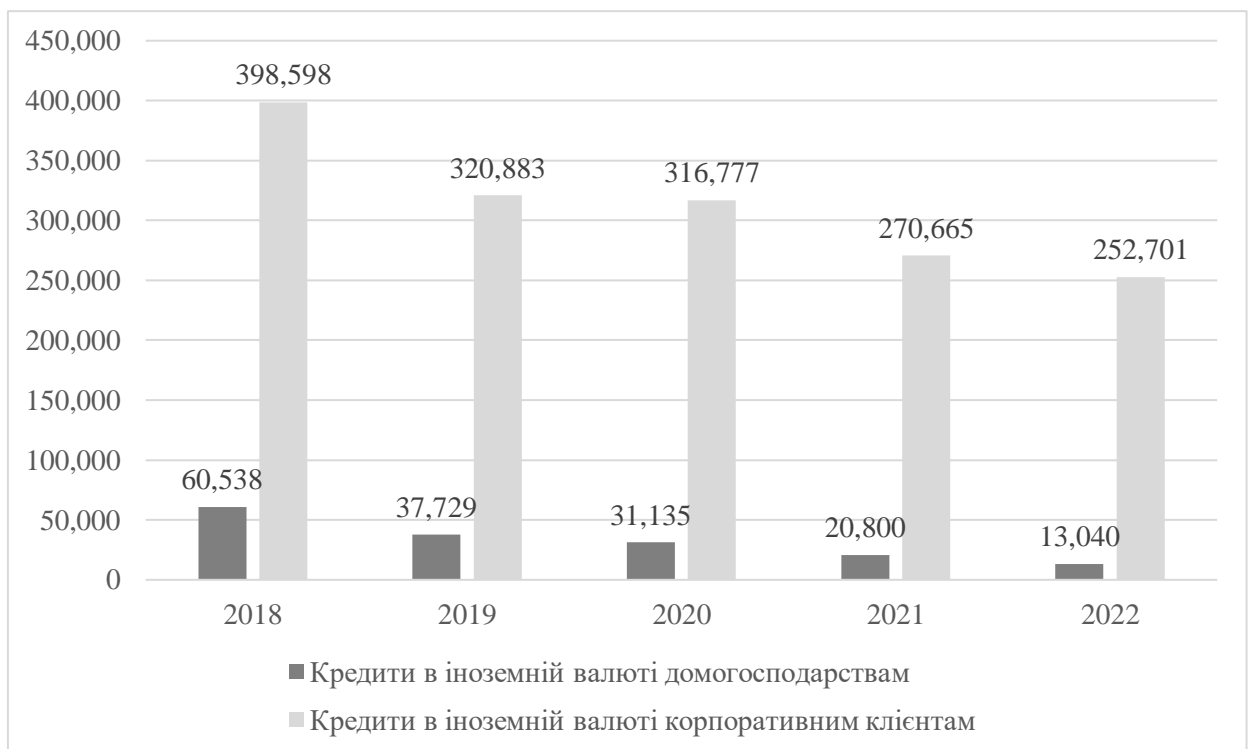

Рис. 2.11. Динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018-2022 років, млн. грн. [22, 41]

Кредити в іноземній валюті домогосподарств протягом 2018-2022 років зменшилися на 47 498 млн. грн., кредити в іноземній валюті корпоративних клієнтів зменшилися на 145 млн. грн.

Банківський нагляд за депозитними операціями у іноземній валюті свідчить про позитивну тенденцію протягом 2018-2022 років рисунок 2.12.

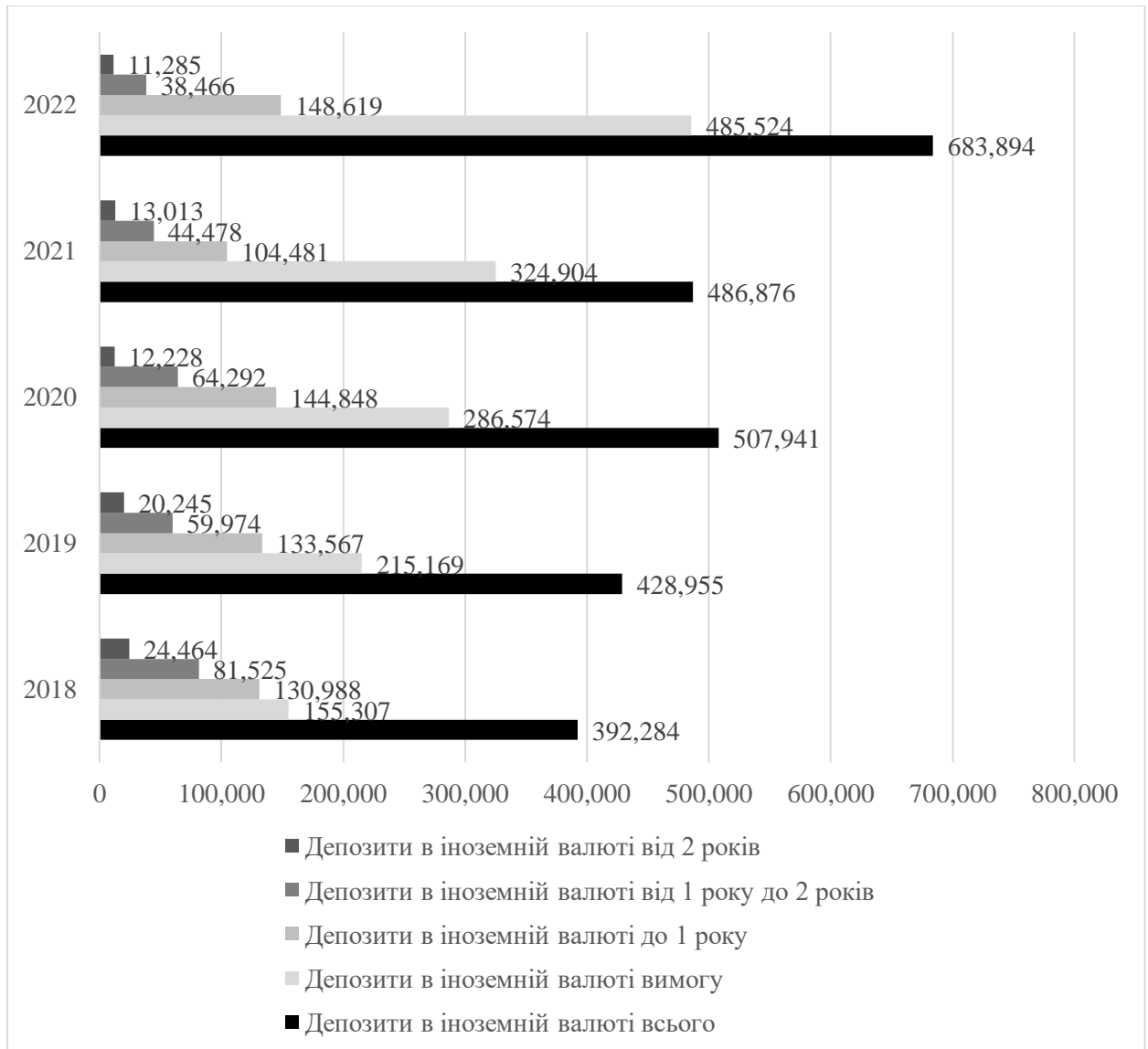

Рис. 2.12. Структура обсягів депозитів в іноземній валюті банків протягом 2018-2022 років, млн. грн. (сформовано автором на основі 22, 41)

На відміну від кредитів наданих фізичним та юридичним особам в іноземній валюті, які протягом 2018-2022 років зазнали суттєвого зменшення, депозити фізичним та юридичним особам у іноземній валюті зростали:

- загальна сума депозитів в іноземній валюті зросла на 291 610 млн. грн.;
- депозити в іноземній валюті на вимогу зросли на 330 217 млн. грн.;
- депозити в іноземній валюті до 1 року зросли на 148 619 млн. грн.;

- депозити в іноземній валюті від 1 року до двох років зменшилися на 43 059 млн. грн;
- також зменшилися депозити в іноземній валюті термін розміщення яких більше 2 років на 13 179 млн. грн.

Банківські установи пояснюють зменшення обсягів довгострокового зберігання іноземної валюти на банківських рахунках невпевненістю у економічній ситуації клієнтів банку, постійними коливаннями валютних курсів, низькими депозитними ставками. Проте, у короткому періоді клієнти готові зберігати валюту, особливо це стосується депозитів до запитання.

У розрізі суб'єктів (фізичних чи юридичних осіб), що зберігають іноземну валюту на депозитних рахунках банків протягом 2018-2022 років значна кількість належить саме корпоративним суб'єктам (рисунок 2.13).

Рис. 2.13. Динаміка обсягів кредитів в іноземній валюті у розрізі суб'єктів протягом 2018-2022 років, млн. грн. [22, 41]

Депозити в іноземній валюті відкриті фізичними особами протягом аналізованих 2018-2022 років зросли на 100 312 млн. грн. і у 2022 році склали

333 756 млн. грн., депозити в іноземній валюті корпоративним клієнтам надані протягом 2018-2022 року зросли на 159 823 млн. грн і у 2022 році склали 296 244 млн. грн.

Також в процесі нагляду важливим є інвестиції, купівля, продаж боргових цінних паперів агентів банку в іноземній валюті (рисунок 2.14).

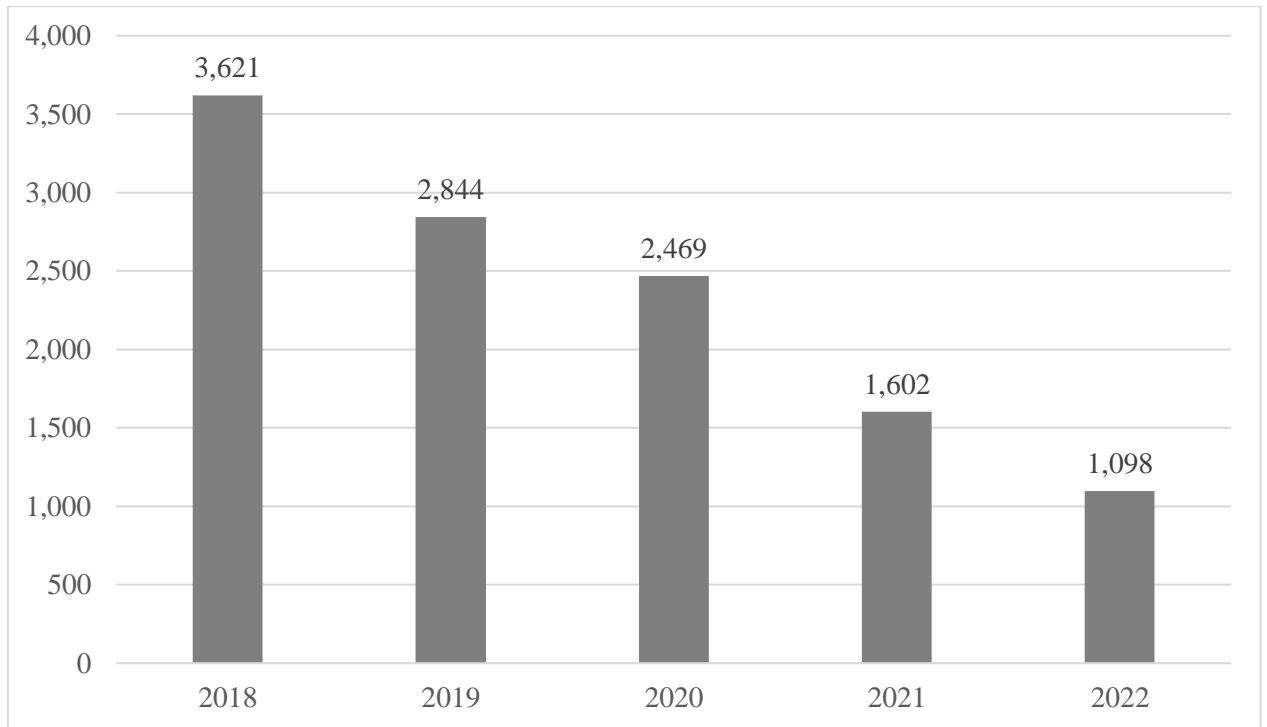

Рис. 2.14. Динаміка купівлі боргових цінних паперів агентів банку протягом 2018-2022 років, млн. грн. [22, 41]

За даними агентів банку та Національного банку України, найбільше фінансові установи інвестують в урядові, державні облигації інших країн, здебільшого країн Європи. Це пояснюється надійністю вкладення в такі види цінних паперів, та гарантією отримання відсоткового доходу за облигаціями.

Протягом 2018-2019 років обсяги купівлі боргових цінних паперів в іноземній валюті фінансовими установами скоротилася на 2 523 млн. грн., що негативно характеризує інвестиційну діяльність, свідчить про високий курс іноземної валюти та кризовий стан.

Не менш важливим є нагляд за кореспондентськими рахунками банків в іноземній валюті (рисунок 2.15).

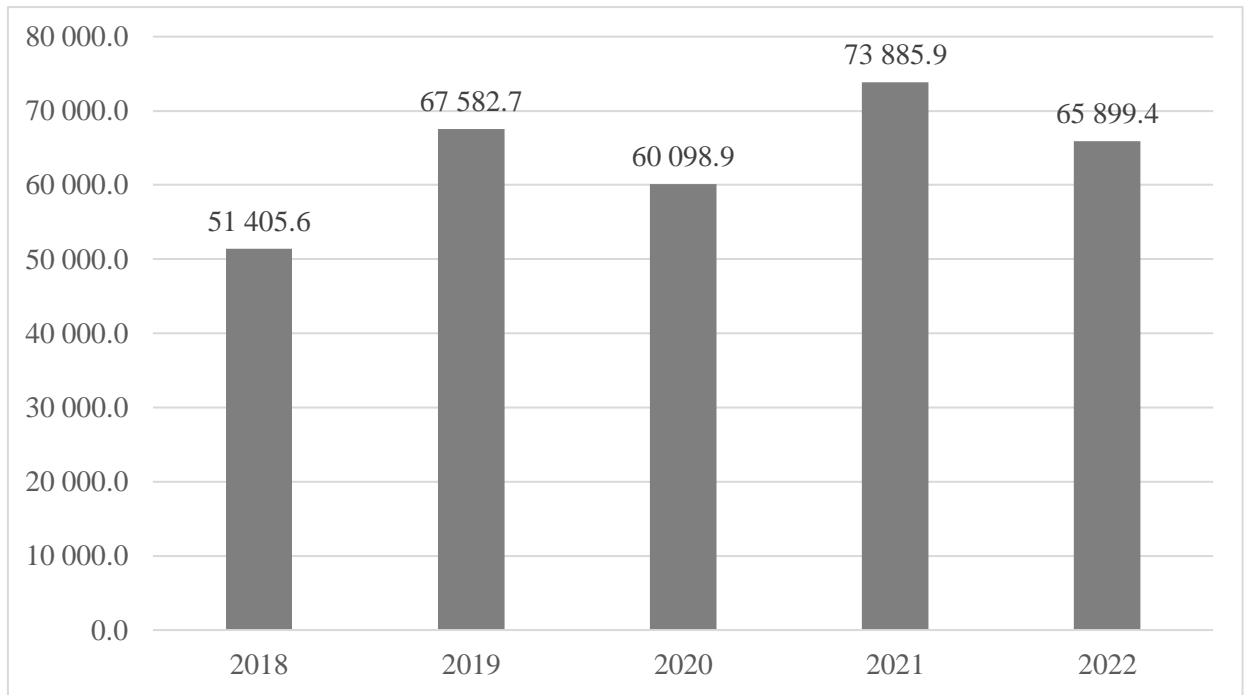

Рис. 2.15. Динаміка обсягів кореспондентських рахунків банків протягом 2018-2022 років, млн. грн. [22, 41]

У 2018 році залишки на кореспондентських рахунках банків склали 51 405 млн. грн, у 2022 році вони склали 65 899,4 млн. грн., тобто збільшилися на 14 493 млн. грн.

Хоча Національний банк України визначає рівень облікової ставки для всіх банківських установ, що здійснюють свою діяльність на території України, проте він регулярно наглядає за дотримання відповідного рівня облікової ставки та політики.

Відсоткові ставки за короткостроковими кредитами у лютому 2022 року становили 3,3 %, за довгостроковими кредитами 5,6 %. У лютому середня ставка за кредитами в іноземній валюті склала 5,5 %.

Банківські установи дотримують вимог законодавства у сфері банківського нагляду та валютного регулювання в Україні.

Висновки до розділу 2

Проведені практичні дослідження банківського нагляду у сфері валютного регулювання свідчать про дотримання банкам основних вимог до валютного законодавства. Так, купівля клієнтами банків валюти у безготівковій формі у квітні 2020 року склала 4,987 млрд. дол. США, у квітні 2023 року обсяги склала 4,715 млрд. дол. США.

Обсяги продажу готівкової валюти фізичними особами у лютому 2022 року склала 1,415 млрд. дол. США, у лютому 2023 року ці обсяги скоротилися на 0,333 млрд. дол. США і склала 1,082 млрд. дол. США. Продаж безготівковою валюти фізичними особами у лютому 2022 року склав 0,523 млрд. дол. США, а у лютому 2023 – 0,135 млрд. дол. США.

За 2022 рік склала: експорт склав – 40 912 млн. дол. США, імпорт склав – 56 189 млн. дол. США. Грошові перекази в Україну протягом 2018- 2022 років зросла на 1 646 млн. дол. США і у 2022 році склала 12 757 млн. дол. США.

Зовнішній борг України у 2022 році збільшився на 2,3 млрд. дол. США порівняно з 2021 роком. Активи банків в іноземній валюті активно збільшувалися, протягом 2018-2022 років вони зросли на 224 511 млн. грн. Загальні кредити в іноземній скоротилися на 179 693 млн. грн. Протягом 2018-2022 років депозити в іноземній валюті надані фізичним та юридичним особам зросли на 330 217 млн. грн.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

3.1. Удосконалення системи валютного регулювання банківських установ

В сучасних умовах воєнного стану Національному банку вкрай важко здійснювати нагляд у сфері валютного регулювання через значне збільшення обсягів валютних операцій, валютних перерахунків, валютних переказів для надання воєнної, фінансової та гуманітарної допомоги з різних країн та у різних валютах. Національному банку України необхідно більш чітко слідкувати за переміщенням валютних цінностей з метою миттєвого реагування на незаконні валютні дії (шахрайство, незаконне привласнення, відмивання грошей, спонсорування тероризму тощо).

З цією метою необхідно визначити та виділити головні напрями покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання (рисунок 3.1).

Враховуючи, що ризик орієнтований підхід був розроблений до воєнного стану, з меншою кількістю валютних переказів на територію України, доцільно більш чітко окреслити:

- види ризиків, що пов'язані з валютними операціями та валютними переказами в умовах воєнного стану;
- напрями контролю за ризиковими операціями;
- напрями звітування фінансових установ, банків, підприємств, фінансових та нефінансових організацій;
- чіткість звітування щодо електронних переказів (особливо цілі переказів);
- підсили покарання за порушення валютного законодавства.

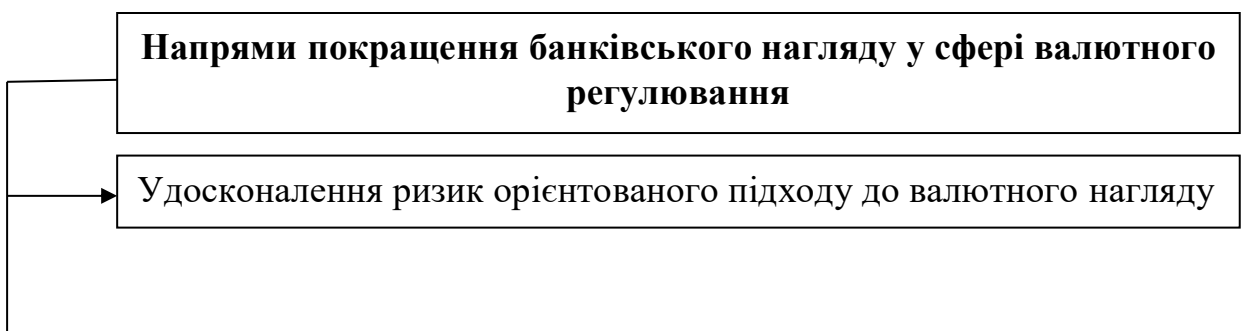

Рис. 3.1. Напрями банківського нагляду у сфері валютного регулювання (розроблено автором на основі 4, 15, 45)

У період довоєнного часу суттєвими (згідно законодавства та даних Національного банку України) вважалися порушення на суму від 1 мільйона гривень або сума сукупної транзакцій більше 10 мільйонів гривень. Штрафи за порушення та зловживання фінансовими операціями коливаються від 50 000 до 400 000 гривень. Штрафи за несуттєві фінансові порушення не перевищують 17 000 гривень. Найбільший розмір штрафу за валютними операціями становить 8 мільйонів гривень [22].

Ризик-орієнтований підхід валютного нагляду за ініціативи Національного банку України визначає основні напрями щодо подальшого

удосконалення саме валютного регулювання за методологією SREP (Supervisory Review and Evaluation Process) основними напрямками якої є:

- більш поглиблений аналіз та оцінка бізнес-моделей банків, оцінка рівня корпоративного контролю;
- запровадження системи виїзних перевірок, планування перевірок Національним банком України;
- розробка напрямів оптимізації корпоративного управління з метою мінімізації ризиків діяльності, що є важливим аспектом зважаючи на значне скорочення банківських установ за останні роки, вплив негативних явищ на діяльність;
- посилення нагляду за інформаційною та кібер безпекою у сфері банківського обслуговування клієнтів, здійснення електронних переказів, зберігання значної кількості конфіденційної інформації про клієнтів та їхні рахунки.

Посилення співпраці Національного банку України з Державною службою фінансового моніторингу у сфері валютного реагування повинно перш за все відповідати вимогам законності (конкретно двом Законам України «Про валюту і валютні операції» та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), прозорості, зацікавленості, інформативності та відданості.

В умовах війни, економічної, політичної та соціальної кризи, співпраця щодо виявлення незаконних валютних операцій є надзвичайно актуальною, що пояснюється значними обсягами валютних переказів зі всіх країн світу, великого обсягу міжнародних закупівель та допомоги. Все це вимагає тісної співпраці між Національним банком України, його агентами – банками та небанківськими фінансовими установами та Державною службою фінансового моніторингу України. Така співпраця повинна включати:

- обмін інформацією щодо переказів, розрахунків, фінансових платежів, перевезення (ввезення чи вивезення) валюти чи валютних цінностей на території України чи за кордон – фізичними та юридичними особами;
- перевірка законності здійснення окремих видів валютних операцій фізичною чи юридичною особою;
- подання спільного запиту щодо отримання додаткових документів щодо підозрілих чи незрозумілих валютних операціях фізичних та юридичних осіб;
- здійснення спільної виїзної перевірки;
- надання спільної консультації щодо окремих питань пов'язаних з валютними операціями;
- застосування заходів щодо усунення порушень шляхом штрафів, призупинення ліцензії, тощо;
- при потребі залучення інших державних правоохоронних органів до вирішення питань у сфері валютного законодавства.

На нашу думку, в умовах війни, та великої кількості зловживань, відмивання валютних коштів (цінностей), які надходять на рахунки в Україні, важливим є застосування наступних заходів:

- більш чіткий контроль на надходженнями та видатками грошових коштів з особистих рахунків – фізичних осіб (особливо ретельно перевіряти ті які прийшли та надходять на закордонні рахунки);
- контроль за обсягами і цілями перерахунку валютних цінностей юридичних осіб;
- обов'язкове вказування призначення платежу (це стосується і особистих і юридичних рахунків);
- письмові електронні попередження про наслідки порушення валютного законодавства клієнтами банку;

- надання безкоштовних роз'яснень клієнтам фінансових установ щодо правильності чи законності валютних переказів, розрахунків чи інших видів обміну цінностями;
- організація виїзних перевірок (при потребі);
- розробка методів оцінки валютних ризиків.

Оновлення заходів впливу банківського нагляду у сфері валютного регулювання повинно бути застосовано до банківських та небанківських фінансових установ, які підкеруються Національному банку України та здійснюють валютні операції та розрахунки з резидентами і нерезидентами, національними рахунками та іноземними рахунками. До таких заходів, на нашу думку варто віднести:

- письмові застереження Національного банку по відношенню до порушення валютного законодавства;
- надання відповідей від банківських та фінансових (небанківських установ) про усунення порушень щодо валютних розрахунків, переказів, тощо;
- обмеження, призупинення, зупинення Національним банком України ліцензій на здійснення валютних операцій установі у якій виявили порушення, і яка не вжила заходів щодо впливу на таку ситуацію;
- накладання адміністративних штрафів за надання неповної, недостовірної інформації про надані фінансові операції з порушенням законодавчих норм чи правил;
- припинення фінансової та валютної діяльності на території України.

Важливим напрямом покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання є оптимізація системи грошових переказів через міжнародні платіжні системи для резидентів (українців які перебувають за кордоном). З початку повномасштабного вторгнення та постійних обстрілів зі сторони росії, велика кількість українців були змушені виїхати до країн Європи, проте багато хто з них залишили сім'ї або родичів яким переказують

кошти. Також, багато українців які проживають за кордоном здійснюють добровільні грошові перекази на допомогу українцям, допомогу армії чи різним благодійним організаціям.

На час дії воєнного стану Національний банк України частково або повністю (залежно від призначення платежу) скасував оплату за перекази в Україну. Також, міжнародні партнери та волонтери більш ефективно здійснювали різні виплати гуманітарної допомоги українцям які страждають від війни.

Важливим напрямком оптимізація є створення додаткових рахунків у банках, які будуть підв'язані до системи міжнародних переказів та сприятимуть накопиченню коштів для допомоги українцям, надання коштів для волонтерських організацій. Для національного банку України та банківських установ – це можливість контролювати обсяги грошових переказів саме на важливі соціальні та економічні цілі.

Також, на нашу думку важливими напрямками щодо покращення банківського нагляду (Національного банку України) у сфері валютного регулювання слід визначити:

1. Удосконалення законодавчої бази відповідно до «викликів сьогодення». В умовах воєнного часу розвиваються нові методи переказу, перерахунку чи перевезення, обміну валюти і валютних цінностей, що вимагає постійного внесення змін до вітчизняного законодавства.
2. Підвищення фахової підготовки працівників (Національного банку України та інших органів, що здійснюють валютне регулювання в Україні) у сфері валютного контролю, нагляду чи регулювання. Для цього важливим буде організувати та проводити (на регулярній, постійній основі) навчальні семінари, тренінги, курси чи вебінари, а також залучати фахівців з інших країн, міжнародних організацій які мають великий досвід у сфері банківського нагляду та валютного регулювання.

3. Підвищувати рівень автоматизації, комп'ютеризації (діджиталізації), інформатизації процесів банківського нагляду, валютного та загального банківського регулювання всіх суб'єктів валютного ринку, валютних операцій та переказів, що значно полегшить:

- передачу та отримання необхідної для перевірки чи уточнення інформації;
- забезпечить оперативність та своєчасність отримання і передачі даних;
- автоматизує правильність та законність окремих операцій;
- систематизує зберігання отриманої інформації для подальшого зберігання.

Національному банку та його агентам доцільно впроваджувати сучасні інформаційні технології, долучатися до розробки та впровадження комп'ютерних продуктів чи інновацій у сфері банківського нагляду чи валютного регулювання. А також, це більш швидка можливість здійснювати обмін інформацією з державними органами чи міжнародними органами у сфері обміну інформацією щодо валютного регулювання чи контролю.

4. Забезпечувати тісну співпрацю у сфері банківського і валютного нагляду, регулювання з метою більш ефективності та результативності та з метою уникнення конфліктів інтересів чи законодавчих протиправних дій щодо суб'єктів.

5. Проведення комплексного моніторингу та аналізу валютного ринку та валютних операцій кожного суб'єкта окремо, особлива увага повинно стосуватися агентів Національного банку України – банківські установи, кредитні спілки, страхові компанії, лізингові компанії, фінансові компанії та оператори поштового зв'язку, які мають ліцензії на валютні перекази. Це дозволить вчасно виявляти та запобігати можливим порушенням у сфері валютного регулювання та контролю на всіх рівнях банківської та фінансової системи.

6. Створити окремий департамент при Національному банку України для нагляду та регулювання валютного ринку в Україні, валютних операцій,

розрахунків, переказів чи обмінів валюти. Окремий відділ чи департамент забезпечить більш чіткий нагляд у даній сфері, та забезпечить прозорість валютних операцій.

7. Розробка та впровадження дієвих механізмів виявлення, запобігання відмиванню грошей та фінансування тероризму у сфері валютного регулювання і контролю. Необхідно встановити жорсткі вимоги та правила до клієнтів, які здійснюють розрахунки, перекази, обміни валютними цінностями, проводити виїзні та дистанційні перевірки, а також підвищувати інформативність клієнтів щодо дотримання правил та відповідальності у сфері валютного регулювання.
8. Підвищити рівень відкритості та прозорості щодо валютного регулювання, банківського нагляду у сфері валютного регулювання. Забезпечувати доступність інформації юридичним і фізичним особам на офіційний сторінці урівноважених органів.

Сукупне використання запропонованих напрямів допоможе забезпечити високий рівень прозорості, ефективності нагляду за валютним ринком, регулювання валютних операцій.

3.2. Зарубіжний досвід банківського нагляду у сфері валютного регулювання та перспективи застосування в Україні

У міжнародній практиці банківського нагляду та валютного регулювання існують багато методів, напрямів та підходів, які використовуються розвиненими країнами. Кожна з країн застосовує власну модель банківського нагляду (рисунок 3.2) основною метою є забезпечити максимальну ефективність в результативність.

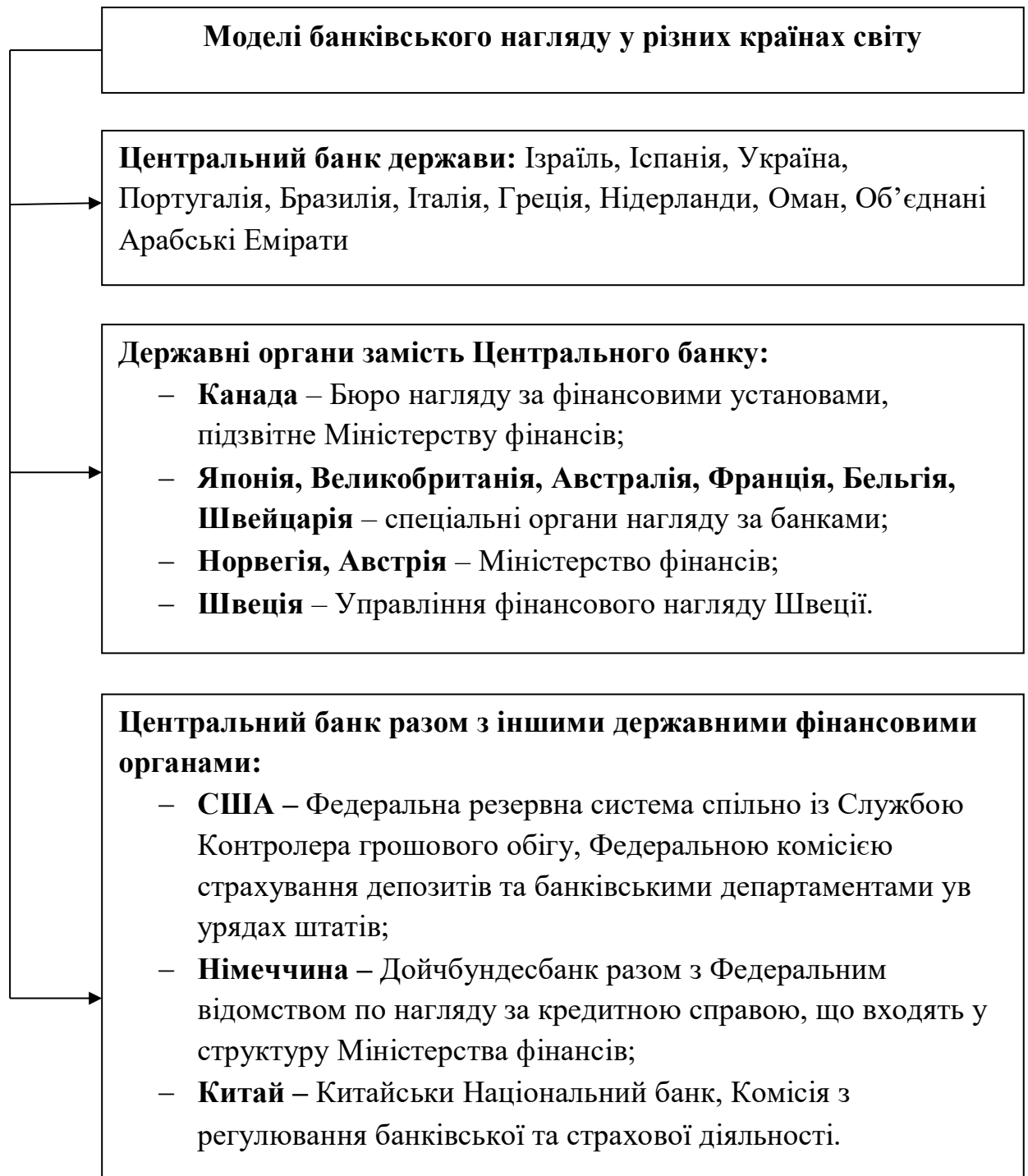

Рис. 3.2. Структура моделей банківського регулювання у різних країнах світу (сформовано автором на основі 4, 8)

Для майбутнього розвитку банківського нагляду у сфері валютного регулювання важливим є аналіз та оцінка досвіду, практики та напрямів забезпечення найбільш ефективного валютного нагляду та регулювання.

Для прикладу, в Японії банківський нагляд за валютними операціями здійснюється спільно з органами, які постійно взаємодіють між собою. Найголовнішими органами регулювання та нагляду є Міністерство фінансів та Банк Японії, який є Центральним банком країни.

До особливостей банківського нагляду за валютними операціями в Японії належать наступні:

- регулювання відбувається на основі Закону про зовнішню торгівлю та іноземні валютні операції. Даний закон визначає єдиний обов'язковий стандарт щодо банківських установ які здійснюють валютні операції, надають послуги пов'язані з валютними цінностями;
- Банк Японії встановлює згідно з повноважень валютний курс єни, також, встановлює відсоткові ставки та інші фінансові регламентації, які значною мірою впливають на валютний ринок Японії;
- у кожного банку Японії є внутрішня система контролю та відповідальності саме за валютні операції. Ця система включає перевірку джерел надходження валютних коштів, ідентифікацію кожного клієнта основну мету здійснення валютних розрахунків чи операцій;
- банки Японії в обов'язковому порядку включені до міжнародної системи боротьби з шахрайством, відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Вони забезпечують постійну перевірку клієнтів через міжнародні бази, контролюють список валютних санкцій тощо.
- Банк Японії постійно взаємодіє з міжнародними організаціями, так він є членом Фінансової стабільності Борду, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних організацій.
- В Японії створено Національну комісію з банківського нагляду яка здійснює нагляд за діяльністю центрального банку та іншими банками на відповідність прозорості, чесності та ефективності.

Для української банківської системи також, було б доцільно спробувати систему внутрішнього контролю за валютними операціями, більш ретельно оцінювати клієнтів, що здійснюють валютні перекази, обміни, розрахунки у великих розмірах. А також створити незалежну комісію по нагляду за державними установами.

Система банківського нагляду та валютного регулювання Німеччини є найбільш розвиненою серед всіх країн Європи. Нагляд за банківською діяльністю здійснюється окремими наглядовими органами. Особливостями банківського нагляду у сфері валютного регулювання в Німеччині є наступне:

- контроль за валютним регулюванням покладено на Бундесбанк (Центральний банк Німеччини), він здійснює контроль за валютними операціями, переміщенням валютних цінностей в середині країни та за її межі, забезпечує дотримання валютного законодавства фінансовими установами;
- нагляд за валютним ринком, валютними операціями, банківськими установами здійснює Федеральний фінансовий нагляд (BaFin), а також забезпечує захист прав споживачів фінансових послуг;
- наглядові органи Німеччини забезпечили введення системи обов'язкового страхування депозитів, що гарантують виплати за втрату грошових коштів;
- Федеральний фінансовий нагляд (BaFin) здійснює постійні перевірки, щодо дотримання основних правил надання якісних банківських послуг та запобігання фінансовим злочинам.

Український банківський сектор, також може забезпечити страхування депозитних коштів та збільшити ліміти щодо відшкодування втрачених коштів, спростити систему отримання компенсації.

Банківський нагляд у Сполучених Штатах Америки проводиться не лише Федеральною резервною системою – Центральним банком США, а й іншими державними органами на федеральному рівні та рівні округів:

1. Федеральна комісія з цінних паперів та бірж;

2. Федеральне управління з фінансового нагляду;
3. Фінансова злочинність мережі;
4. Офіс контролю за валютними операціями;
5. Департамент фінансів США та інші.

В США здійснюється окремий контроль за дотриманням законодавства та збирання інформації про фінансові злочини. Особливістю є те, що використовується жорсткі міри покарання за фінансові (в тому числі і валютні) злочини: високі штрафи, позбавлення волі, компенсації тощо. Що доцільно використовувати в законодавчій системі України.

Банки США зобов'язані проводити оцінку ризиків для кожної операції з валютою та встановлювати ліміти на операції рівень ризику яких є високим. Федеральна резервна система та департамент фінансів здійснюють перевірки діяльності банків, проводять аудити, інспекції, здійснюють моніторинг валютних операцій, міжнародних трансакцій.

Також, створена саморегулююча організація - Національна асоціація ф'ючерсів яка регулює діяльність брокерів та дилерів [8].

Банківський нагляд в Швейцарії здійснюється Федеральною службою фінансового нагляду (FINMA). Головними завданнями банківського нагляду Швейцарії є дотримання та відповідність національному і міжнародному законодавству, запобігання легалізації доходів, що отримані злочинним шляхом, фінансування тероризму та надання якісних і надійних банківських послуг.

Банки Швейцарії мають багаторічну історію існування, вважаються самими надійними банками в світі, щодо зберігання готівки поколіннями. Для України запровадження практики довіри до банків, як зберігачів коштів через покоління було б важливим кроком щодо стабільності та отримання довіри зі сторони клієнтів.

Найбільш важливою особливістю банків Швейцарії є високий рівень конфіденційності та захисту персональних даних клієнтів, відсутність можливості отримання інформації третіми особами.

Також, вони дотримуються високих стандартів управління ризиками, зокрема визначають та оцінюють ризики які пов'язані з валютними операціями, валютними переказами, обмінами валют в середині країни (через банківські установи), а також визначення і застосування відповідних процедур з моніторингу та контролю за такими операціями.

У Швейцарії встановлюють обмеження на величину валютної позиції, яку має банк, що дозволяє знизити ризики валютних операцій.

Ще однією країною для порівняння та отримання досвіду є Великобританія. Головними органами банківського нагляду та регулювання у Великобританії є:

1. Банк Англії – Центральний банк країни, який відповідає за монетарну політику, здійснює нагляд за банківською системою Великобританії;
2. Пратяльний орган пов'язаний з фінансовими послугами – відповідає за нагляд та регулювання фінансових установ та організацій, банків, компаній, які здійснюють валютні операції;
3. Прокурорський орган який відповідає за боротьбу з фінансовими злочинами, зловживаннями з валютними операціями чи розрахунками.

Принципами банківського нагляду є дотримання високого рівня регулятивних вимог, забезпечення стійкості та надійності фінансових установ, а також попередження валютних злочинів та зловживань. Важливим аспектом є постійна (при потребі) підтримка уряду Великобританії фінансових установ, надання пільг чи фінансової підтримки [8, 45].

Таку позицію також доцільно запровадити в Україні, особливо зважаючи на війну та значне знищення економіки, наявних фінансових установ філій на окупованих територіях.

Висновки до 3 розділу

У третьому розділі кваліфікаційної роботи досліджено основні напрями покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання. Зокрема до основних напрямів покращення слід віднести: посилення рівень адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення валютного законодавства; удосконалити ризик орієнтованого підходу до валютного нагляду; налагодження співпраці з Державною службою фінансового моніторингу України та іншими органами (державними та міжнародними); оптимізація системи грошових переказів через міжнародні платіжні системи для резидентів; оновлювати та покращувати законодавчу базу відповідно до економічної та політичної ситуації; підвищити автоматизацію та діджиталізацію процесів нагляду і регулювання.

Розглянуто банківській нагляду у сфері валютного регулювання Великобританії, Японії, Німеччини, Сполучених Штатів Америки. Запропоновано використати досвід країн в Україні шляхом: посилення системи нагляду за валютними ризиками, збільшення державної підтримки фінансових установ, створення саморегулюючого органу який забезпечить постійний нагляд та контроль за валютним ринком та валютними операціями, розрахунками, збільшити розмір страхування вкладів.

ВИСНОВКИ

На основі проведених в кваліфікаційній роботі теоретичних та практичних досліджень щодо банківського нагляду у сфері валютного регулювання можна зробити наступні висновки.

1. Банківський нагляд в системі валютного регулювання це визначення що включає в себе дві складові – банківський нагляд та валютне регулювання. Банківський нагляд в сфері валютного регулювання – це комплекс методів, прийомів та інструментів щодо нагляду, регулювання, контролю та діагностики валютного ринку, валютних операцій та валютних переказів через Український кордон, перевезення валютної готівки. Основними учасниками банківського нагляду у сфері валютного регулювання виступають: Національний банк України, агенти Національного банку – банки, страхові, фінансові, лізингові компанії, кредитні спілки, Державна фіскальна служба України, міжнародні урядові організації.
2. Банківський нагляд у сфері валютного регулювання заснований на основних принципах: законності, прозорості, інформативності, ринковості, ризик-орієнтованості, чесності та допомозі. При цьому банківський нагляд виконує наступні функції: регуляторна, цільова, алокаційна, стимулююча, стабілізуюча, рівноправності, регламентуюча, активізуюча, своєчасності, послідовності, захищеності, передбачуваності, цільова, невторчання, інформативності, узгодженості.
3. У квітні 2020 року операції між банками з НБУ становили 8,062 млрд. дол. США, у квітні 2023 року цей показник становив 2,980 млрд. дол. США, тобто скорочення склало 5,154 млрд. дол. США. Продаж готівкової валюти фізичними особами у лютому 2022 року склали 1,415 млрд. дол. США, у лютому 2023 року. Продаж безготівковою валюти фізичними особами у лютому 2022 року склав 0,523 млрд. дол. США, у

лютому 2023 – 0,135 млрд. дол. США. Кошти отримані від країн Європи коливалися в межах від: експорт 16 314 млн. дол. США у 2018 році до 25 188 млн. дол. США у 2022 році; імпорт 21 131 млн. дол. США у 2018 році до 26 316 млн. дол. США

4. Активи вітчизняних банків в іноземній валюті зросли протягом 2018-2022 років на 224 511 млн. грн. Обсяги кредитів наданих фізичним та юридичним особам протягом 2018-2022 років скоротилися на 179 693 млн. грн., що свідчить про скорочення надходжень і доходів суб'єктів у 2022 році. А депозити в іноземній валюті зросли на 330 217 млн. грн., що є позитивною тенденцією для банківського сектору.
5. Для покращення напрямів банківського нагляду у сфері валютного регулювання запропоновано: посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення валютного законодавства; удосконалювати існуючий ризик-орієнтований підхід у валютному регулюванні; посилення співпраці з Державною службою фінансового моніторингу; покращення системи електронних переказів валютних цінностей фізичними особами; оновлювати та покращувати законодавчу базу відповідно до економічної та політичної ситуації; удосконалити програмне та комп'ютерне забезпечення нагляду та обміну інформацією.
6. Запропоновано використовувати досвід розвинених країн з метою покращення банківського нагляду у сфері валютного регулювання. Зокрема здійснено аналіз банківського нагляду Японії, Німеччини, Сполучених Штатів Америки, Швейцарії та Великобританії. Запропоновано підсилити державну підтримку фінансових установ, створити незалежний саморегулюючий орган у сфері валютного нагляду та регулювання, збільшити суму резервів на страхування вкладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: навчальний посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 278 с.
2. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2011. № 2 (53). С. 60-67.
3. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене Київ : Знання, 2018. 582 с.
4. Бус О.Б. Особливості організації банківського нагляду, контролю та регулювання в зарубіжних країнах. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2009. Випуск 19.2. С. 163-174.
5. Версаль Н.І. Проблеми класифікації регулювання банківської діяльності. Банківська система України: теорія і практика становлення: збірник наук. праць: в 2 т. Т. 2. Суми: ВВП Мрія – 1 ЛТД: Ініціатива, 2009. С. 408 – 410.
6. Гладких Д.М. Банківська безпека держави в умовах розвитку інформаційної економіки : (трансформації банківських операцій) : монографія. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НУОУ, 2019. 391 с.
7. Грушко В.І. Банківський нагляд: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 264 с.
8. Гудзь Т.П. Банківський нагляд: навчальний посібник. Київ: Ліра-К. 2008. 380 с.
9. Державна фіскальна служба України. Офіційний сайт. URL : <https://mof.gov.ua/uk/state-fiscal-service-state-fiscal-service>

10. Домбровський В.С., Єременко Н.О. Поняття та сутність банківського нагляду в Україні. Ефективна економіка. № 3, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2844#:~:text=%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%20%D0%9D.,231%5D>.
11. Енциклопедія банківської справи України / редколегія: В.С. Стельмах (голова) та ін. Київ: Молодь, ІнЮре, 2001. 680 с.
12. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія. Суми: Університетська книга, 2006. 417 с.
13. Колдовський А. В. Система валютного ре-гулювання в контексті фінансової нестабільності економіки : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Колдовський Артем Володимирович. Суми, 2013. 219 с.
14. Конституція України № 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — від 01.01.2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
15. Кришталь Г.О. Розвиток банківського нагляду України відповідно до вимог Європейського Союзу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2011. Вип.31. С. 98-104.
16. Кришталь Г.О. Державне регулювання банківського сектору у забезпеченні соціально-економічного розвитку України : теорія, методологія, практика : монографія. МОН України, ПВНЗ "Європейський університет". Київ : В.С. Вишемирський, 2019. 411 с.
17. Латковська Т.А., Марущак А.В. Правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 159 с.
18. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 416 с.

19. Мякота К. А. Правові основи валютного нагляду в Україні в межах ризикорієнтованого підходу. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 313-319.
20. Місяць Н.О. Щодо деяких теоретичних засад валютного регулювання. *Фінансовий простір*. № 1 (17), 2015. С. 196-201.
21. Міщенко В.І. Банківський нагляд: навчальний посібник / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва. Київ: Знання, 2004. 406 с.
22. Національний банк України. Офіційний сайт. URL : <https://bank.gov.ua>
23. Орлюк О.П. Банківська система України. Правові засади організації. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 240 с.
24. Пасічник В.В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення. Банківське право України/ під загальною ред. А.О. Селіванова. Київ: Ін Юре, 2000. 368 с.
25. Податковий кодекс України 2755-VI, чинний, поточна редакція — від 01.04.2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
26. Постанова Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період впровадження воєнного стану» № 10 від 24.02.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
27. Постанова Правління Національного банку України «Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України» № 165 від 29.07.2022 року.
28. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний нагляд» v0013500-19, чинний, поточна редакція від 26.11.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#Text>

29. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» № v0001500-19, чинний, поточна редакція від 16.07.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19#n10>
30. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками» № v0006500-19, чинний, поточна редакція від 30.06.2021 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006500-19#n17>
31. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III, чинний, поточна редакція від 01.01.2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
32. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV, чинний, поточна редакція від 31.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
33. Про валюту та валютні операції. Закон України № 2473-VIII, чинний, поточна редакція від 01.04.2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
34. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України № 361-IX, чинний, поточна редакція від 29.12.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
35. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. Закон України № 637/97-ВР, чинний, поточна

- редакція від 16.10.2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text>
36. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України № 959-ХІІ, чинний, поточна редакція від 04.03.2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
37. Про платіжні системи. Закон України № 1591-ІХ, чинний, поточна редакція від 01.04.2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
38. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України № 2664-ІІІ, чинний, поточна редакція — від 07.01.2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
39. Рогова Н. Деякі теоретичні аспекти державного регулювання банківської діяльності. *Економіка України*. 2014. № 4. С. 56-68.
40. Рябініна Л. М. Термінологія та її значення в теорії і практиці економічних відносин. *Економіка України*. 2014. № 2 (627). С. 16–26.
41. Статистика фінансового сектора Національного банку України. Офіційний сайт. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
42. Статистика зовнішнього сектора Національного банку України. Офіційний сайт. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
43. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ: ОШПО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. 260 с.
44. Циганова Н.В. Консолідація банківського сектору у конкурентному середовищі : монографія. Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". Київ : КНЕУ, 2020. 422 с.

45. Sixth Edition of the IMF's Balance of Payments and International Investment Position Manual (BPM6). International Monetary Fund. URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm>